

Ispražnjeno u povratu

[prilog

GRAD ZAGREB

etnografiji

PROSTOR U RADU

praznine]

Ova publikacija je rezultat etnografskog istraživanja fenomena masovnog zatvaranja zagrebačkih uličnih lokala (s fokusom na čnomerečki dio llice i Tratinsku ulicu) provedenog u sklopu projekta **res urbanae** Udruge za interdisciplinarna i interkulturalna istraživanja (UIII).

u suradnji s **Heinrich Böll Stiftung**, Hrvatska.

Projekt podržava: **Heinrich Böll Stiftung**, Hrvatska.

Na unutrašnjim stranicama korica nalazi se izvod iz službenog dokumenta Grada Zagreba, **Prilog 2 Prikaz poslovnih prostora na dan 31 12 2010.xlsx** objavljenog na web stranici Grada Zagreba www.zagreb.hr

Izložba **Glasovi gradske zimnice** ❧ Galerija VN • prosinac 2009.
Inicijalni koncept i produkcija: **Sonja Leboš** ❧ autor: **Bojan Mucko**

Po-imanje ulice

‘People do not live in the places
but in the descriptions of the places.’

— Wallace Stevens

Kada sam prije tri godine **Bojanu** ukazala, tek idejnim obrisom, čak ni idejnom skicom, na problem rastakanja glavnih zagrebačkih žila kucavica – Ilice, Maksimirske i Tratinske, nisam ni mogla slutiti koje strukturalne i derivacijske dimenzije će poprimiti njegovo istraživanje. Već u prvoj fazi, baveći se potezom od Britanskog trga, danas sve više trga koji preuzima funkciju gradske agore koju je nekad imao sada devastirani Cvjetni trg, do čnomerečkog okretišta, **Bojan Mucko** je locirao jedan od osnovnih karakteristika problema: nedostatak i same mogućnosti logičnog ponašanja subjekata (u ovom slučaju **Bojanovih** kazivača) što neizbježno dovodi do nipodaštavanja jednog od osnovnih principa upravljanja društvenim zajednicama – principa (političke) reprezentacije.⁰¹ Uvjeti života, trgovine i proizvodnje u tim dijelovima grada tako su surovo zbunjujući za male obrtnike i trgovine koji su donedavno bili najčešći korisnici uličnih lokala da na taj iracionalnim zakonima nametnuti kaos ljudi često odgovaraju perpetuiranjem zadanih im alogičkih matrica djelovanja. Erozija društveno-ekonomsko-političke kulture i njenih subjekata, neizbježno vodi ka eroziji zajednice i posljedično – gradskog tkiva.

U toj umjetnosti slušanja Drugog, prakse koja je ključna za etnografiju kao znanstvenu, ali sve više i umjetničku,⁰² metodu, **Bojan** je oblikovao **Gradsku zimnicu**, izložbeni projekt koji je bio predstavljen u **Galeriji VN**, a ujedinjavao je, slično ovoj situaciji koju ovdje uvodim, ali u različitom mediju, iskaze brojnih korisnika uličnih lokala pozicionirane uz vizualnu interpretaciju rastočenog gradskog tkiva. Tako su nastale prve forme tog govora o ‘siromaštvu koje prodire u sve egzistencijalne domene’⁰³ te provocira daleko dublje ukorijenjeno razvlaštenje no što se to može pojmiti bez upuštanja u skriptiranje multiplih psiho(geo)grafija lokalnih ekonomija preobraženih u lokalne semiokracije⁰⁴ i prepoznavanja oprostovanih semiotropija uzrokovanih ishitrenim i površnim interpretacijama ionako upitnih zakonskih okvira na način na koji to rade gradski službenici.

Taj govor sadržavao je već u prvim fazama kvalitete principa filmske dijegeze koja se postepeno razvijala u djelo koje sad imamo pred sobom. Ono ujedinjuje elemente

- 01 Stimson & Sholette, 2007.
- 02 Etnografija kao umjetnička metoda prisutna je u radovima **Kristine Leko**, **Andreje Kulunčić**, **Renate Poljak**, **Bojana Mucka**, pa i mojim vlastitim umjetničkim projektima, poput npr. projekta *Treća dob*, serije grafičkih novela u Flash video mediju, koje su bile producirane u okviru **Urban Festivala** 2002. godine.
- 03 Puype, 2004.

- 04 Baudrillard**, 1972.
- 05 Cornwall & Lindisfarne**, 1994.
- 06** Bolje rečeno post-totalitarnog, jer je iz **Bojanovog** istraživanja očito da, kako kaže **Arendt**, 'Kategorija osumnjičenog u totalitarnim uvjetima obuhvaća čitavo pučanstvo', te da se totalitarna atmosfera devedesetih XX. stoljeća itekako još provlači strukturama društveno-političkih, ali i obrazovnih, te brojnih drugih institucija. (**Arendt, Hannah**. 1996. *Totalitarizam*. Zagreb: Politička kultura)
- 07** Vernakularni zakoni se odnose na nepisana pravila ponašanja i djelovanja u nekoj društvenoj zajednici, a naizgled su svojstveni samo društvenim uređenjima u onim zajednicama koje pozitivistički pristup karakterizira kao 'primitivne', dok su zapravo prisutni i u tzv. visokorazvijenim društvima u širokom spektru organizacijskih modela: od lokalnih zajednica i nevladinih organizacija do korporacija i državnih institucija. Drugi uobičajeni naziv je uzus, dakle sve ono djelovanje koje se smatra društveno prihvatljivim, a nije propisano makropravnim okvirima. Izraz 'vernakularni zakon' preuzet iz **Weston H. Burns** (The University of Iowa College of Law and Center for Human Rights) i **Bollier A.**

detektivske potrage i bliskošću s kazivačima uprizorena kafkijanska lutanja s jedne strane, kao i snažno utemeljene teoretske postavke urbane antropologije koja ovdje odista funkcionira kao 'propitujuća i nelagodna disciplina koja nudi teorije i metode u istraživanju multiplih zainteresiranih perspektiva'⁰⁵ s druge strane. Upravo ta bliskost, ta humanistička istost, baza je reprezentacije mnoštva glasova korisnika uličnih lokala u procesu 'tranzicijskog'⁰⁶ pražnjenja.

Pred sobom imamo tekst i imaginarij koji snagom reprezentacije kreiraju gramatologiju otpora regionalno proširenoj hegemoniji grado-načelnikovanja, ne usprkos tome, već upravo zato što analizom mreža subjekata ukazuju na duboku ukorijenjenost vernakularnih zakona⁰⁷ temeljenih na principu 'ruka ruku mije', odnosno, jednostavnije, običaja mita i korupcije koji nadjačavaju ionako slabe, već spomenuto ovlaš, a ponekad i posvema nestručno, interpretirane zakonske regule višeg ili većeg reda. **Bojan** ne kritizira, što je taktika koja uvelike i prečesto samo stvara privid odmaka unutar pripadnosti sistemu,⁰⁸ niti se služi gomilanjem sinegdoha, koje često povećavaju detalj, a umanjuju uvid u cjelinu,⁰⁹ već nekom vrstom *time-space* kompresije¹⁰ u formi dijegetičkog flashback-a.

U tom polju napetosti koje se stvara i kao neka moćna opna, neka vrsta sigurnonosne mreže¹¹ koju vam podastiru vatrogasci kada morate iskočiti iz kuće koja se ruši nagrižena vatrom, prepoznajemo dva glavna semantička pokretača prostorne semiotropije (uz brojne druge, ali manje snažne) – **Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme komunističke jugoslavenske vladavine** iz 1997. godine i **Zakon o zakupu i prodaji poslovnih prostora** iz 2011. godine, a koji su upisani u brojne semiokratske mizanscene kroz koje nas **Bojan** vodi: ulične lokale malih gradskih obrtnika, **Gradski ured za gospodarstvo**, **Ured za imovinsko-pravne poslove i upravljanje imovinom**, **AUDIO (Agencija za upravljanje državnom imovinom)**, odnosno u ulicu samu.

Jedna od strategija otpora hegemonijskoj politici upravljanja prostorom svakako treba biti, ako ne semantička revolucija, dakle potpuno novo po-imanje makro-tekstova kojima su određena ne/ljudska društva,¹² a ono barem resemantizacija i posljedična reinterpretacija onoga što se, samo naizgled, može iščitati unutar jedne jedine discipline (pravno-zakonodavne), dok zapravo zahtijeva pomniju zajedničku proceduru iščitavanja unutar brojnih disciplina i prije no što uopće stupi na snagu, a to su – zakoni. Djelovanje unutar finih mreža vernakularnih, često prešutnih, zakona i regula, zahtijeva taktike poput ove kakvu nam **Bojan** precizno i pregledno de/skriptira.

– **Sonja Leboš**

David (Commons Strategy Group): *Regenerating the Human Right to a Clean and Healthy Environment in the Commons Renaissance*, Creative Commons Attribution

- 08 De Certeau, 2003.
- 09 Todorov, 1979.
- 10 Giddens, Harvey, 1990.
- 11 Leboš, 2009.
- 12 Latour, 2004.

Bibliografija:

de Certeau, Michel. 2003. *Invencija svakodnevnice*. Zagreb: Naklada MD

Baudrillard, Jean. 1972. *Pour une critique de l'économie politique du signe*. Pariz: Gallimard

Cornwall, Andrea & Lindisfarne, Nancy. 1994. *Dislocating Masculinity. Comparative Ethnographies*. London, New York: Routledge

Giddens, Anthony. 1990. *The consequences of modernity*. Stanford: Stanford University Press

Harvey, David. 1990. *The condition of post-modernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Cambridge: Basil Blackwell.

Latour, Bruno. 2004. *Nikada nismo bili moderni. Ogled iz simetrične antropologije*. Zagreb: arkzin/aiir

Leboš, Sonja. 2009. 'Po-imanje grada. Pledoaje za transdisciplinarno proučavanje urbaniteta Zagreba'. U: *Etnološka tribina* 32, Vol.39, 2009., str 75-90

Puype, Dominique. 2004. "Arts and culture as experimental spaces in the city". *City* 8/2:295-301

Stimson, Blake & Sholette, Gregory (ur). 2007. *Collectivism After Modernism: The Art of Social Imagination*. Preuzeto iz *Red Thread*, Issues 1-3, 2009–2011 (a selection). Zagreb/Istanbul: WHW & Anadolu Kültür/DEPO

Todorov, Tzvetan. 1979. *Synecdoques. Sémantique de la poésie*. Paris: Seuil

GRAD ZAG

PROSTOR U

ZAGREB

RADU

Umjesto uvoda

Šetnja ulicama šireg zagrebačkog centra gusto je ritmizirana prostornim cezurama – praznim, zatvorenim uličnim lokalima. Nekad ključne komercijalne osi poput Ilice ili Tratinske, ispunjene malim obrtničkim radnjama i reprezentativnim izlozima, prolazni su, sadržajno ispražnjeni koridori. Neki poslovni prostori stoje prazni, mjestimično i po desetak godina, a funkcija drugih mijenja se gotovo na mjesečnoj razini, određena metodom pokušaja i pogrešaka u ispipavanju recesijskog tržišta. Istovremeno, javljaju se i gradom točkasto metastaziraju sadržaji određeni globalnim financijskim manipulacijama – niču stotine poslovnica specijaliziranih za otkup plemenitih metala. Ovaj je proces nalik kasnokapitalističkoj inverziji robno-novčanih odnosa: prostori ponude transformirani su u mjesta potražnje, traži se roba, nudi novac, a kulturne memorabilije svode na razmjensku vrijednost. Korisnicima se jamči diskrecija skrivanjem od javnog pogleda, potpunim zatvaranjem, konzumerističkom antitezom vizualne propusnosti izloga.

Sadržajna heterogenost stotina poslovnih lokala homogenizirana je njihovim zatvaranjem, odnosno funkcionalnom redukcijom na prazninu s identitarnim konzekvencama i na semiotičkoj i na fenomenološkoj razini – ispražnjeni izlozi izgubili su prvotni komunikacijski i persuazivni karakter, ali svejedno zaustavljaju pogled, prizivaju interpretacije. U eseju o kategorijama prepunog i praznog – simptomima supermoderniteta, **Marc Augé** ruševinu uspoređuje sa znakom bez označenog, “barem bez drugog označenog doli osjećaja vremena koje prolazi i ujedno traje”.⁰¹ Prazni izlozi su evokativna mjesta antispektakla s efektom vizualnih vremenskih pukotina, ali više od meditativne mogućnosti eskapističkog

01 Augé, Marc. 2004. *Prepuno i prazno*, Europski glasnik, god. IX., br. 9; str. 756.

STROGO ZABRAN

PLAKATIRANJE

uživljavanja u prazninu interesira me mjera preciznosti do koje se ona može iščitati kao znak širih društvenih fenomena (a pritom ne mislim na recesijske simplifikacije).

Prazni poslovni prostori dio su kasnokapitalističkog fenomena implozije grada – funkcionalnog i značenjskog urušavanja centra uz simultano metastaziranje komercijalnih sadržaja na gradskoj periferiji. U zagrebačkom kontekstu ona koincidira s dugotrajnim tranzicijskim procesima pravno- imovinskog restrukturiranja. U manjku gradskih i državnih revitalizacijskih strategija i konkretnih inicijativa (osim onih fingiranih u predizborne svrhe), potrebno je potaknuti interdisciplinarnu refleksiju ove kompleksne, ekonomske, pravne, urbanističke i antropološke (...) problematike jer zagrebački koridori postaju podložni konotacijama s kojima nas je upoznao slučaj Cvjetni, a iz tog primjera znamo i što slijedi nakon što se detektiraju *štakornjaci* – potrebno je doskočiti budućim, potencijalno gentrifikacijskim, instrumentalnim rješenjima.

Javni prostor ulice ispunjene praznim

lokalima svakako ne priziva **Benjaminova** dokoličara. **Benjaminov** *flâneur* je kroničar ulice, benigni feljtonist koji je

“kod kuće među pročeljima, kao što je građanin kod kuće među svoja četiri zida. Njemu su blistavi postakljeni *cimeri* tvrtki isti, pa i bolji ukras nego građanu u salonu uljene slike; zidovi su stalak za pisanje, na koji on naslanja svoj blok za pisanje [...]”.⁰²

Njegova “etnografija” počiva na tekstualnoj stereotipizaciji prolaznika vizualnim dekodiranjem:

“Ljudi su se međusobno poznavali kao dužnici i vjerovnici, prodavači i mušterije, kao poslodavci i namještenici [...]”.⁰³

Prolaznici se identitarno fiksiraju u odnosu prema pretpostavljenoj, iščitanoj ili učitanoj poziciji u mehanizmu proizvodnje i potrošnje, a osnovni arhitektonski element pasaža je stakleni

02 Benjamin, Walter. 1986. *Estetički ogledi*, Zagreb: Školska knjiga, str. 60.

03 Ibid. 46.

IJENO

E

Prazni poslovni prostori dio su kasnokapitalističkog fenomena implozije grada – funkcionalnog i značenjskog urušavanja centra uz simultano metastaziranje komercijalnih sadržaja na gradskoj periferiji.

izlog koji dopušta vizualnu privatizaciju robe. Kad roba nestane iz privatne sfere izloga, kao i *cimeri* iz javne sfere postindustrijskog grada, nestaju i društveni tipovi potrošačke “gomile” – objekti fiziolojske reprezentacije. Nestankom silueta prolaznika u izlozima, s ulice nestaje i **Benjaminov** dokoličar. On već odavno luta gradskom periferijom, privatiziranim prostorima trgovačkih centara. Refleksija tih izloga, s uspomenom na nekadašnje pasaže, i dalje je identitarno konstitutivna za potrošače. Njihovo vidno polje formatirano je preklapanjem vlastitog odraza s robom izloženom u izlogu, a odrazi črnomerečkih ili trešnjevačkih *flâneura*, gube se u izohipsama gusto nataloženih slojeva prljavštine. Preklapaju se eventualno s porukama kao što su: “**Prodajno mjesto zatvoreno**” ili “**Zatvoreno zbog preuređenja**” ili s adresama nadležnih gradskih ureda.

Za razliku od **Benjaminovog flâneura** koji kao žrtva robnog spektakla, vođen euforičnim iskustvom grada, završava (mimikrijski) stopljen s potrošačkim kolektivom, atributi koje *flâneuru* pripisuje

Chris Jenks, osposobljavaju ga za kritički odmak i pozicioniraju opozicijski naspram potrošačke kulture. **Jenksova** figura *flâneura* pod utjecajem situacionizma i kritike društva spektakla, podjednako je određena i euforičnim i disforičnim iskustvom. I njegov dom je javna semiosfera – društven prostor, koji, da bi bio interpretiran, prvo mora biti “viđen”.⁰⁴ Međutim, njegov pogled ne zaustavlja se na taksonomiji potrošačkog društva, nego je obojan razumijevanjem proizvodnog procesa i vlastite, neizbježno potrošačke pozicije. Sarkazam i refleksija su leće kojima naivni naturalizam njegova pogleda postiže ozbiljnost skepticizma:

“[n]jegovo nepristrano zanimanje prodire duboko u pretpostavljenu nužnost konzumiranja te time demotivira razliku između ‘želja’ i ‘potreba’”.⁰⁵

04 Jenks, Chris. 2002. Gledajte kamo hodate: povijest i djelatnost ‘Flâneura’ u: *Vizualna kultura*, ur. C. Jenks. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, str. 204.

05 Ibid. str. 212.

ZATVORENO RADI PREUREĐENJA

On se više ne kreće ulicama putanjom određenom spektaklom izloga.

“Šetač u stanju *dérive*, prema tome, šetač koji se ne orijentira konvencijom, pomoću tih sredstva ‘vidi’ supostavljanje elemenata koji čine grad u novim i indikativnim odnosima”.⁰⁶

U državi u kojoj se društveni aktivizam izjednačuje s dangubljenjem i ljenčarenjem, terenski rad u prekarijatskim uvjetima u istoj je kategoriji kao i dokolica, a titula *flâneura* rezervirana je za kulturnog kritičara. Drugim riječima, njegova putanja gradom nije vođena robom, nego znakovima promjena u proizvodnji, prijetecim geografijama, to jest

“onim što *flâneur* doživljava istovremeno kao fascinaciju (kao kod stanja *dérive*), ali i kao odbijanje ili čak zastrašivanje. Refleksivno prepoznavanje takve geografije naizmjenice je i privlačno i odbojno”.⁰⁷

06 Ibid. str. 220.

07 Ibid. str. 224.

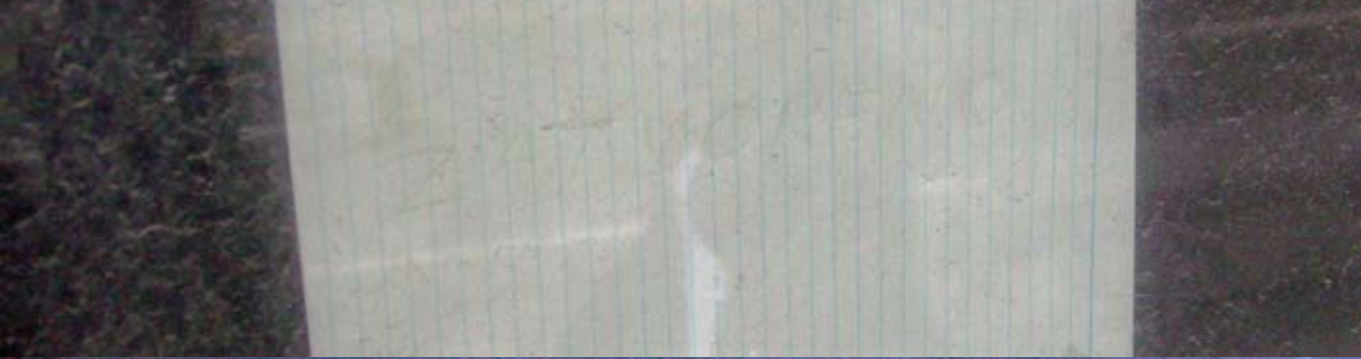
Ispražnjeni gradski koridori takve su, prijeteće geografije ili, kao što ih naziva jedan moj čnomerečki sugovornik – *gradska slepa creva* –

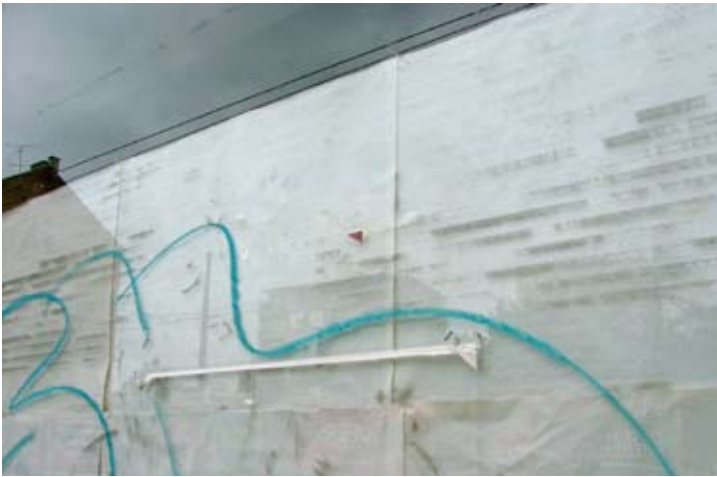
“[n]e, ne, ovo tu dolje, fakat – to je mrak. Kak’ se ja znam zezat’, ne, da te dođe neko sad pretuć’ u 5 popodne, nemaš ljudi da te obrane, ni da te pokupe na cesti, nema nikog, ne! To je to, e, tak’ je”.

U više navrata, tijekom 2009. i 2012. godine, upustio sam se u botaniziranje zagrebačkih koridora, prvo čnomerečkog dijela Ilice, a onda i Tratinske. Moj *dérive* bio je vođen porukama s terena, kao u detektivskom romanu u kojem glavni lik

“odlučuje krenuti u pustolovinu tako da slijedi komadić papira što ga je prepustio vjetru da se njime igra. Bilo koji trag dokoličar slijedio, svaki će ga dovesti do zločina”.⁰⁸ ■

08 Benjamin, Walter. 1986. *Estetički ogledi*, Zagreb: Školska knjiga, str. 48.

Ispražnjeno u povratu [prilog etnografiji praznine]

Kontakt sa stepenica

Krajem 2009. godine našao sam se ispred črnomorečkog **Područnog ureda Gradske uprave** na Trgu Francuske Republike. Nisam bio siguran kome bih točno trebao servirati pripremljeno pitanje pa sam se obratio portirki. Uputila me u arhiv, odmah u prizemlju lijevo. Zaposlenik iz arhiva me s praga poluotvorenih vrata poslao dalje na drugi kat desno, do **Službe za mjesnu samoupravu**. Službenica ureda za mjesnu samoupravu, iako užurbana radi neke aktualne političke kampanje, bila je svejedno susretljiva. Sjeo sam s lijeve bočne strane njenog stola odmah do ulaza u prostoriju. Na moje pitanje o uzrocima praznih lokala u Ilici od Britanca nadalje iznijela je fragmentiranu priču o procesima nacionalizacije privatnih prostora u socijalizmu i novom zakon iz '93. koji je omogućio pokretanje zahtjeva o povratu imovine otprilike tijekom '95. ili '96. godine...

Uzrok praznine, prema njenoj interpretaciji, vlasnička je neizvjesnost, odnosno nepredvidivost situacije pojavljivanja novog vlasnika koji prethodne zakupnike može izbaciti iz prostora pa zato lokali u procesu povratka zjape prazni i propadaju (?)... Ustala je iz naslonjača, a istovremeno i ja s njom. Otpratio sam je do izlaza iz zgrade. Još na stepenicama upućuje me na bivšeg zamjenika pročelnika za gradske financije... ili imovinsko-pravne odnose... U hodu mi je izdiktirala njegov broj mobitela prije nego li smo se rastali na parkiralištu pred zgradom.

Tražeći svoju siluetu u nataloženim slojevima prljavštine, pogled Vam možda padne na printani natpis s unutarnje strane staklenih vrata.

Šetnja čnomerečkim dijelom Ilice, od *Britanca* do *Okretišta*, zalutalim *flâneurima* pruža pomalo sumorno iskustvo koridorne praznine. Sjajni izlozi s početka Ilice koji istovremeno otvaraju pogled prema unutrašnjosti reprezentativnih dućana i reflektiraju užurbane siluete brojnih prolaznika, prorjeđuju se nakon Medulićeve, a nakon *Britanca* gotovo nestaju. Preciznije, izlozi ostaju na mjestu, ali mijenja se optika, refleksija ulice i prolaznika u izlozima drugačija je. Zastanete li slučajno ispred radnje na kućnom broju 192, u njenom ćete izlogu teško popraviti frizuru. Tražeći svoju siluetu u nataloženim slojevima prljavštine, pogled Vam možda padne na printani natpis izložen s unutarnje strane staklenih vrata.

Gradski ured za gospodarstvo obavještava Vas da će prodavaonica biti privremeno zatvorena od 22.07. do 15.10. Proučite li datum dokumenta detaljnije, uočit ćete da se taj tromjesečni period odnosio na 2002. godinu. Uskoro primjećujete još sličnih natpisa kao što su:

“Hvala vam na suradnji! Do daljnjega ne radimo” ili **“Prodajno mjesto zatvoreno”** ili **“GRAD ZAGREB, Za sve informacije – Gradski ured za imovinsko-pravne poslove i imovinu grada; Odjel za poslovni prostor.”** Neke od ručno napisanih poruka u izlozima tko zna kada napuštenih poslovnih lokala ne možete više ni pročitati zbog izbljedjele tinte. Ponekad će Vam, zadubite li se u prazninu izloga, postati nejasno odnose li se ove oprostajne poruke na prazne radnje iza izloga ili na ulicu i ljude reflektirane u njima. Dosadi li Vam fenomenologija izloga, možda krenete u kvantificiranje iličke praznine pa samo na spomenutom potezu izbrojite pedesetak zatvorenih radnji.

Kako ozvučiti bezglasne prazne prostore i doprijeti do korisničkih priča pohranjenih u gustim slojevima prostorne memorije? U ulicama ritmiziranim ispražnjenim izlozima i punine su možda potencijalne praznine, kao što je i priča o zatvorenim lokalima podjednako i priča onih koji u klimi sadržajnog odumiranja ulice zasad ipak opstaju. Vraćajući se prema centru s Trga Francuske, odlučio sam ući u neki od uličnih lokala.

Postolar nije bio pričljiv jer, kao što mi je objasnio, nedugo je imao inspekciju i bio globljen, pa me dočekaao pomalo rezigniran... Svejedno se, nakon kratkog pregovaranja, malo otvorio i natuknuo da je prije par godina bio na drugoj lokaciji, također u Ilici, svega stotinjak metara od sadašnje. Nisam ga najbolje shvatio, ali spominjao je proces iznajmljivanja popraćen zamornom papirologijom i izbacivanje iz lokala koji je isprva bio gradski, pa odjednom državni. U jednom trenutku našao se na cesti, a kaže skoro i u Vrapču ... Stajao sam kod pulta i upijao još nerazumljive informacije, a on je sjedio u sredini pokrajnje prostorije poda u potpunosti zakrivenog cipelama. Pričao je ne podižući pogled s para kojeg je taman popravljao i ubrzo mi preusmjerio pažnju na starijeg postolara niže u Ilici uz napomenu da mu ne kažem tko me poslao. Odahnuo je kad me se riješio.

Nazvao sam kontakt dobiven u područnom uredu. Bivši zamjenik pročelnika bio je raspoložen za razgovor. Dogovorili smo sastanak u *bircu* negdje oko Vukovarske 56.

By the way informacije

Pogrešno sam zapamtio vrijeme sastanka i kasnio dobrih pola sata, ali bivši zamjenik pročelnika, srećom, strpljivo me čekao u jednom od nekoliko *birceva* socijalističkog *štiha* u blizini **Instituta za filozofiju**.

“**Država Jugoslavija** nacionalizirala je određene prostore, a **Država Hrvatska** je pravni sljednik **Jugoslavije**”, sustavno je krenuo.

“Osobe koje imaju pravo na povrat imovine, koje mogu dokazati slijed prema kojem su oni zakonski nasljednici, oni te prostore i dobivaju, odnosno ne dobivaju ako ne mogu dokazati pravni slijed. **Država** raspolaže tim prostorima do okončanja postupka povrata, a ima i mogućnost dati te prostore jedinicama lokalne samouprave na korištenje i raspolaganje – može i ne mora. U slučaju Ilice – većina prostora je doista bila dana **Gradu Zagrebu** da oni s tim raspolažu, no mogućnost njihova davanja u zakup, s obzirom da su postupci u tijeku – vrlo je

ograničena. To je jedan razlog zbog čega je masa prostora prazna.

Neki prostori, odnosno većina prostora, već je vraćena svojim vlasnicima koji vjerojatno, u trenutku nemaju novaca pokrenuti neki biznis, urediti adekvatno prostor u kojem se oni nalaze... u Ilici kao takvoj, ne? Oni su prinuđeni to dat' nekom drugome, ili u zakup, ili u podzakup, ili nešto, koliko to oni kvalitetno rade – na to grad ne može utjecat'. Drugi razlog zbog kojeg su prostori prazni može biti taj, ne znam sad konkretno u kojim slučajevima jest, da je prostor dan u zakup poduzeću koje je podnijelo zahtjev za stečaj nad takvim prostorima – bez obzira što su u vlasništvu grada – njima raspolaže stečajni upravitelj, a stečajni upravitelj ima mogućnost te prostore na razno razne načine koristiti tako dugo dok nad njima ima ugovor, dakle, ako on plaća gradu obaveze koje proizlaze iz tog

GRAD ZAGREB

ZA SVE INFORMACIJE - GRADSKI URED ZA
IMOVINSKO-PRAVNE POSLOVE I IMOVINU
GRADA
ODJEL ZA POSLOVNI PROSTOR

Poslovni se lokali još uvijek namjerno ne prodaju. Očito na nekoga čekaju.

ugovora, on ih može držati zatvorene, može dat' u podzakup, može dati svašta – do okončanja stečajnog postupka.

To su dva ključna razloga zbog kojeg su ti prostori prazni – od kada? – uglavnom od trenutka kada se dala mogućnost ljudima da potraže povrat. Neki su i dalje bili, u ajmo reći zakupima, jer vi date prostor u zakup, ali na neodređeno vrijeme, a to može biti tjedan dana, može bit dva tjedna, može bit osam mjeseci, može biti dvanaest godina – kužite? A vi ne znate kada će doći do okončanja postupka kojeg vode sudovi – kužite? Vi ste sigurniji kad imate fiksnu najamninu X godina, onda znate da u X godina morate zaraditi dovoljno novaca da platite sebi adaptaciju, svoje korištenje, svoje radnike i tako dalje... Jer može se dogoditi da vi uložite u taj prostor i imate ovakav ugovor na neodređeno vrijeme, a u međuvremenu riješenje o povratu bude pravomoćno i čovjek vas istjera van.

I još jedan štos – vama netko vrati prostor, al prostor je pod zaštitom kao spomenik kulture... dakle, ne možete bitno mijenjati njegovo naličje, njegov sadržaj. U slučaju *Gradske kavane*, nisu neke stolce smjeli mijenjat na primjer, nego su morali kao takvi ostati unutra, kužite? Sadržajno jedan dio ne možete dirati i onda se desi da na tržištu recimo dobite ponudu od osobe koja bi htjela prodavati aute, na primjer, tamo... Kužite? Izmišljam sada, al' da vam slikovito pokažem. A urbanisti i zaštita spomenika kaže – ne dolazi u obzir, tu može biti samo kavana. Al ni'ko 'ko bi htio otvorit' kavanu ne može postići cijenu koju nudi ovaj s autima... Tu su recimo neke cake, neke stvari zbog kojih ti prostori ili nisu našli put do zakupca, do kupca i tako dalje...”

Svaki put kad bi me pitao *kužim li*, potvrdno bih klimnuo, iako ni samom sebi nisam

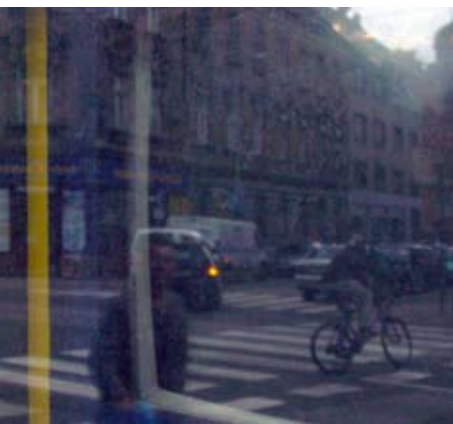
bio preuvjerljiv. Uputio me na **Ured za imovinsko pravne odnose i upravljanje imovinom grada** čija bi pročelnica trebala biti najkompetentnija za ovu temu.

“Znači ja vam sad govorim uopćeno kako stvari funkcioniraju, al' ako vas konkretno nekakav prostor interesira, onda bi morali, ovaj, otići tamo i postaviti pitanje iz kojeg razloga recimo kavana *Medulić*... ona je *by the way* u povratku vraćena, al' recimo kavana *Medulić* vam je jedna od tih...”

Ova *by the way* opaska odjeknula mi je nekako znakovito, ali nisam znao što bih s tom informacijom. Na adresu **Ureda za imovinsko pravne poslove i upravljanje imovinom grada** referirali su se i brojni natpisi iz praznih izloga pa sam, slijedeći terenske znakove, nazvao ured. Tajnica mi nije željela dati pročelnicu, nego me usmjerila na njenu zamjenicu s kojom sam dogovorio sastanak na 4. katu **Gradskog poglavarstva**, u sobi 409.

Prodavačica u dućanu s bojama i lakovima prisjetila se koje je sve funkcije u posljednjih nekoliko godina promijenio prazni lokal preko puta njenog dućana – od kreditara, preko servisa antena do trgovine auto dijelovima, s time da se posljednja prodavaonica iz nekog razloga preselila odmah u haustor do dućana, a prostor je ostao prazan. Uputila me i na fotografkinju koja već tridesetak godina na istoj adresi vodi fotostudio. Svratio sam tamo i u močvarnozelenoj atmosferi saznao da je cijena zakupa '95. dvostruko povišena i nije se snizila ni kad je prostor, u međuvremenu, postao državnim. Fotografkinja je rezignirano dodala da se poslovni lokali još uvijek namjerno ne prodaju i znakovito podcrtala da ti prostori očito na nekoga čekaju. Poentirala je s istim primjerom kao i bivši zamjenik pročelnika, ali preciznije – kavana *Medulić* navodno je “rezervirana” za gradonačelnika.

Službeni narativ

Na zakazani sastanak čekao sam u hodniku puni školski sat nervozno osluškujući telefonski razgovor s druge strane zida. Kad je razgovor konačno završio, tajnica me pozvala u pretprostoriju i otvorila vrata sobe 409. Zamjenica pročelnice dočekala me refleksno: “Jeste mi napisali zahtjev?”. “Nisam... Ali ja bih svejedno s Vama malo popričao sada...” rekao sam s ljubaznim smiješkom i naprosto sjeo. Pritom sam, doduše, slučajno nogom okačio žicu telefona i skoro ga srušio sa stola. Namjestio sam ga na prvotno mjesto još uvijek s glupavim smiješkom na licu i promrmljao ispriku. S druge strane stola hladan muk. Mora da sam djelovao profesionalno. Pitanje o uzrocima velikog broja praznih poslovnih prostora u Ilici i vezanim procesima denacionalizacije rezultiralo je strukturiranim službenim narativom kojeg mi je zamjenica pročelnika iznijela didaktički i gotovo u jednom dahu:

“Znači imovina koja je bila u društvenom vlasništvu i kojima su upravljale i raspolagale bivše općine, ta imovina – mislim i na stanove i na poslovne prostore i sve – temeljem **Zakona o Gradu Zagrebu i Zakona o jedinicama lokalne uprave i samouprave**, postale su imovina **Grada Zagreba**, jer se na tom području nalaze. Donošenjem **Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme komunističke jugoslavenske vladavine**, od 01.01.'97. do 30.06.'97. bivši vlasnici su imali pravo podnositi zahtjeve za povrat oduzete imovine, s time da je zakonom propisano da se bivšem vlasniku prostor vraća u materijalnom obliku, a sklopljeni ugovori o zakupu prestaju važiti danom pravomoćnosti toga rješenja, s time da zakupnik ima pravo još godinu dana koristiti se prostorom pod istim uvjetima kao i prije, a za stanove je, recimo, zakonom uređeno da se vraćaju... stanari imaju pravo otkupa tih stanova, a vraćaju se znači u naturalnom obliku, oni stanovi koji nisu prodani po tom istom zakonu. I tako vam se događa, znači da je općina davala u zakup, pa je onda preuzeo

Grad Zagreb, onda je donesen **Zakon o naknadi** i onda vam se javila neka fizička osoba i tražila povrat, pa je u tom postupku utvrđeno da isti nema pravo na povrat jer nije ovlaštenik naknade – drugim riječima – nije srodnik u prvoj liniji s osobom kojoj je to oduzeto davnih godina po onim prinudnim propisima, ne znam, od 45-te do 60-te godine i onda po zakonu vlasništvo stječe **Republika Hrvatska**. Tamo gdje je osoba kojoj je to oduzeto ili njegovi nasljednici zaključno sa njegovim unucima, koji dokažu da su osobe iz prvog nasljednog reda, da je njihovim prednicima oduzeta nekretnina, bilo konfiskacijom, bilo temeljem **Zakona o nacionalizaciji**... i ne znam koji su sve zakoni bili u to vrijeme, njima se ti poslovni prostori vraćaju.

U svakom slučaju – znači sve ono što je građeno i nekome oduzeto, znači građeno je prije Drugog svjetskog rata i nekome oduzeto. Bez obzira bila to fizička osoba, bilo to Crkva... katolička ili pravoslavna. Pravoslavnoj crkvi je vraćeno skoro pola Bogovićeve. Znači to je ono što je za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine oduzeto nekome – to se sada vraća. Ili se, ako nema te fizičke osobe utvrđuje vlasništvo **Republike Hrvatske**. Vi ste imali hrpu zaklada koje su imale svoje stambene zgrade u gradu Zagrebu. S obzirom da zaklada nema pravnog sljednika – zaklade su ukinute davne godine – nema svog pravnog sljednika, takve nekretnine postaju vlasništvo odmah **Republike Hrvatske**, odmah. A takva je situacija gotovo s cijelim Centrom, Medveščakom, dijelom Maksimira, dijelom Trešnjevke, dijelom Črnomerca i dijelom Trnja.

Ono što je 99.99% vlasništvo **Grada**, jer je bilo vlasništvo i bivših općina, to su Vam Susedgrad – nova naselja – Susedgrad, Novi Zagreb, Dubrava, Sesvete, čak na Peščenici ima nešto što je u postupku denacionalizacije, znači sve ono što je građeno praktički prije Drugog svjetskog

rata i što je oduzeto po onim prinudnim propisima i postalo 'društveno vlasništvo', odnosno 'općenarodna imovina'. A svim tim, u većini slučajeva raspolagale su bivše **Društveno-političke zajednice**. Ukidanjem **Društveno-političkih zajednica**, preuzele su jedinice lokalne samouprave. To je nešto što, ako niste pravnik i ako niste u toj problematici, teško je za shvatiti."

"Da", potvrdio sam "teško je". Kako se uvući u pore ovako čvrsto strukturiranog objašnjenja kojim je izvor problema lociran u makro okvire povijesnih procesa i kako se s njima boriti ovdje, u **Gradskom uredu** karikaturalno prenatrpanom hrpama žutih fascikala? Na umu mi je bio postolar koji je spomenuo Vrapče kao potencijalnu, *osobnu* reakciju na iste te, vrlo *neosobne* procese denacionalizacije. Ili fotografkinja i prazni prostori koji na nekoga čekaju... Na licu mjesta nisam uspio artikulirati konkretan komentar, pa sam postavio vrlo generalno pitanje o ljudskim sudbinama oštećenim u procesu.

"Ha gledajte... teško je reći, oni jesu oštećeni, jer gube... denacionalizacijom, odnosno povratkom bivšem vlasniku, fizičkoj osobi, oni gube pravo na korištenje tog prostora istekom roka od godine dana od pravomoćnosti rješenja. Što znači da nakon toga on ili dogovara s novim vlasnikom o uvjetima zakupa ili nažalost napušta taj prostor. To znači da bi on ponovo mogao uzeti u zakup poslovni prostor, mora sudjelovati u natječaju koji **Grad Zagreb** raspisuje za zakup poslovnih prostora i u tom postupku on ima pravo prvenstva, ali na način da prihvati najvišu prihvaćenu cijenu... Zakupnik koji je tako ostao bez poslovnog prostora zato što je vraćen bivšem vlasniku, time mislim na fizičku osobu, sudjeluje u natječaju i njegova ponuda je manja od nekog drugog natjecatelja, onda se on poziva da prihvati tu najvišu ponudu. I ako prihvati, ugovor o zakupu se sklapa s njim, a ne s ovim koji je ponudio tu istu zakupninu, jer bivši zakupnik koji je ostao bez

poslovnog prostora zbog postupka denacionalizacije, ima pravo prvenstva. Ako su prostori vraćeni **Republici Hrvatskoj, Republika Hrvatska** vam je donijela jedan... U **Zakonu o zakupu i prodaji poslovnog prostora** je uređeno da će **Država** posebnim aktom urediti prodaju poslovnih prostora mikro i makro privrednicima, odnosno tim obrtnicima i **Država** je uredila, znači, prostor koji je u njihovom vlasništvu, bez obzira dal' se radi o tim prostorima koji su dobiveni u procesu denacionalizacije ili prostorima koje su oni gradili pa ih više nema... Doduše, ovaj, da im pod posebnim uvjetima prodaju – tim obrtnicima, i obrtnici su bili dužni podnositi u određenom roku zahtjeve za kupnju, odnosno, iskazivanje interesa za kupnju tog prostora. Znači različita je situacija da li se radi o prostoru koji je vraćen fizičkoj osobi u postupku denacionalizacije ili je utvrđeno vlasništvo **Republike Hrvatske**. Jer tamo gdje je utvrđeno vlasništvo **Republike Hrvatske, Republika Hrvatska** ga proda, s time da ti obrtnici imaju određene posebne pogodnosti kod kupnje prostora u odnosu na prostor koji je vraćen fizičkoj osobi gdje svaki vlasnik postavlja svoje uvjete."

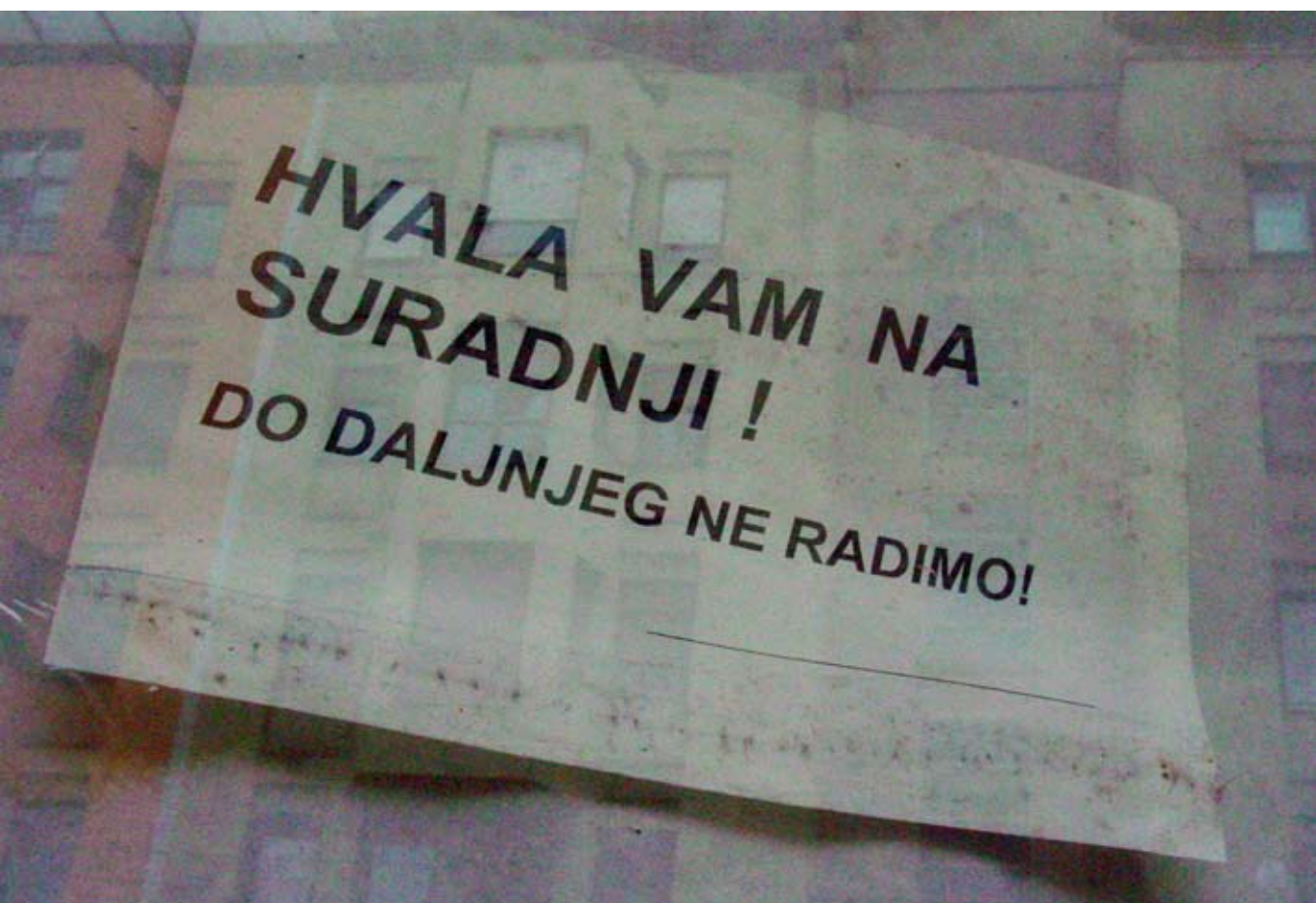
Pitao sam postoje li neke specifične kolizije u vlasničkim odnosima.

"Gledajte, tu kolizija nema. Ili je vlasništvo **Grada Zagreba**, ili je vlasništvo **Države**, ili je vlasništvo fizičke osobe, ili je vlasništvo nekih pravnih osoba, od Crkve, od pojedinih trgovačkih društava... Ako je vlasništvo **Grada**, onda ono može biti stvarno vlasništvo ili je samo u imovini dok se ne utvrdi vlasništvo."

I time je skiciran službeno hladan sinopsis o tri skupine "subjekta":

1. Grad / Država – zakupodavci;
2. Obrtnici i mali poduzetnici – zakupnici;
3. Novi (stari) vlasnici.

Sudeći prema sinopsisu, praznina izloga je nusprodukt odnosa tih triju skupina subjekata koji su determinirani velikim

**‘Da’,
potvrdio
sam
‘teško je’...**

**Tu više ništa nije
atraktivno jer taj posao se
preselio u šoping centre...**

**Ne samo ovdje,
prođite po
Zvonimirovoj
i Končarevoj,
lokali su i
tamo prazni,
ne znam...**

povijesnim, društveno-političkim kontekstom, makro naracijama s kojim se ne možete boriti iz pješačke perspektive.

Kolizije i muška frizura

Iz haustorskog ulaza pokucao sam i ušao u derutnu postolarsku radnju. Tamni prostor od svega nekoliko metara kvadratnih bio je osvjetljen žaruljom bez lusteru i djelovao klaustrofobično. Na spomen vlasničkih pitanja, postolar se prisjetio *nekih ljudi* koji su mu dolazili *s papirima*, prvo jedni pa drugi, pa... Htio sam izvaditi diktafon, ali molba za snimanjem imala je učinak suprotan od željenog – iz dotadašnjeg poluprofila, bez riječi mi je okrenuo leđa, u okretu poglasnio vijesti na radiju i zadubio se u novine. Prostor je bio preskučen da mi se potpuno izgubi iz vida. Prihvatio sam, jer po čemu sam se za njega mogao razlikovati od prijašnjih “mušterija” koji umjesto cipela, na pult rasprostiru sumnjive papire.

Priča iz susjedne poplunarnice nadovezala se na prethodnu, postolarsku:

“Čujte, nekim ljudima ulaze ljudi, iz novina sam ono čitala... Znači da se neki ljudi pojave pa se predstave, ali znaju biti ono i lažnjaci, razumijete, mislim – možda iščačka tamo negdje nekakve papire pa se predstavi – ne znam. Meni nije ni’ko dolazio.”

Upitao sam ju je li zabrinuta oko procesa povrata.

“Ma čujte, zabrinuti – a kad ste sigurni danas u ovoj zemlji? Nisam u ništ’. Ne? Pa ne, al’ mislim, šta ja znam, zamislite sad, ak’ vam velim da je radiona tu od ‘36-te, ne? Kakvi su to režimi bili... A ništa se nije događalo, nitko nije nikoga mislim dirao i lokali su radili, a vi sad kažete koliko ih ima zatvoreno. Jel’? A nije nikada bilo tako. Pa ne samo ovdje, pa prođite tamo po Zvonimirovoj i po Končarevoj, isto ti lokali su svi prazni, ne znam. Navodno, zbog tog povratka da je to...”

Odlučio sam se vratiti ponovo prvom postolaru i saznati detalje njegova slučaja već pripremljen da neću saznati mnogo.

Srećom, umjesto njega zatekao sam njegovu majku s kojom vodi radnju. Podsjetio sam ju na promjenu lokacije od prije nekoliko godina, a ona mi je pojasnila – prvi prostor u procesu denacionalizacije vraćen je vlasnicima – u tom konkretnom slučaju, radilo se o stanarima zgrade. Oni im poslovni prostor više nisu željeli iznajmljivati pa je sin krenuo u potragu za novim. Šetajući, pronašao je jedan prazan gradski lokal u Vodovodnoj ulici.

“I onda je otišao pitati na **Općinu** čiji je to prostor, jer je imao pravo na to, ne? I oni su mu rekli da je to gradsko, išao je u **Gradsko poglavarstvo** i kaj ja znam kud je sve iš’o; to vam stvarno ne znam, da bi na koncu... Izgubio je skoro godinu dana bezveze, čekajući... I reklamu je dao napraviti – dobro da ju nije postavio tamo. I sve je bilo dogovoreno da ćemo dobiti taj prostor i čekamo i čekamo i čekamo, da bi ga na koncu pozvali – da to uopće nije od **Grada**, nego da je to državno i da **Grad** to ne može iznajmit’. Treba grad riješit’ problem s državom, ne? I to vam tako stoji, još su rekli da će ga obavijestiti. Evo prošlo je već sedam-osam godina, taj prostor je još uvijek zatvoren, znači oni nisu taj odnos između sebe riješili, ne? **Država i Grad.**”

Prostor je zjapio prazan radi neriješenih pravno-imovinskih pitanja između države i grada više od sedam godina, iako ima službeno zainteresiranih zakupnika, a službeni narativ inzistira – “*kolizija nema*”. Prolazio sam kraj muške brijačnice i sjetio se **Žilnika** koji je jednom pričao da, svaki put prije nego li ode na teren, pusti bradu, a teren započinje u brijačnici – romantiziranom lokalnom informacijskom centru. Možda to nije loša taktika, pomislio sam zagledan u drveni češalj i drvo bonsaija u vremenskoj pukotini izloga. Uz bradu, brijač u bijeloj kuti silno mi je želio skratiti i kosu, jer prava muška frizura je po mogućnosti skroz izbrijana glava, a ne ova moja duga, ženska. Tek na spomen **Filozofskog** postalo mu je jasnije, odnosno, shvatio je da mi nema pomoći. (Na dnevniku je u vrijeme blokade vidio i čupavije

od mene kako leže razbacani po faksu.) Nakon što sam sumnjičavog **ZET**-ovca zavaljenog u kutu prostorije nekako uspio uvjeriti da nisam novinar i nemam zle namjere, započeo sam razgovor primjerom postolara i neriješenih imovinsko-pravnih odnosa. Brijač je bio upoznat s mogućim varijantama:

“Dal’ je to lokal od **Grada** ili **Republike**, ako nije od **Grada**, od **Republike** je... **Grad** i **Republika** još nisu to razgraničili... ‘ko je čega vlasnik. Ako je **Republike**, njemu će **Republika** iznajmit’, odredit će mu najamninu i iznajmit’ će mu. Neće **Republika** sjedit’ u lokalima, jedino ako nije neko posebno zainteresiran, ako je to na takvoj poziciji lokal pa ga baš... Pa ne bi smjeli, ali čujte...

Ja imam jedan slučaj, recimo konkretno za moj lokal. Ljudi su, novi su ti vlasnici Židovi. Nikog ne vrijeđam – Židovi, i oni su dobili pola ove zgrade. A stanari su izgubili stan. Njima **Država** samo može, može im nešto refundirati. To su znači neke dionice, neke male. A lokale su dobili i oni su 50% vlasnici ovoga lokala. Ja sam to kupio od njih. Ja sam vlasnik. Drugi traži iz Amerike ovu drugu polovicu zgrade. I ovu polovicu, normalno, lokala. I vratila mu je **Država**, **Republika**, vratili su mu, al’ se žalilo državno odvjetništvo, a žalbu kad napiše, ta žalba traje po tri godine dana, jer je toga jedan veliki kamion. I šta? To ne može doć’ na red da riješim, a ja dalje guram, plaćam **Gradu** najamninu... A ja bi volio da je to čim prije riješeno, da ja drugu polovicu kupim i da jedanput riješim to pitanje. Evo to vam je.”

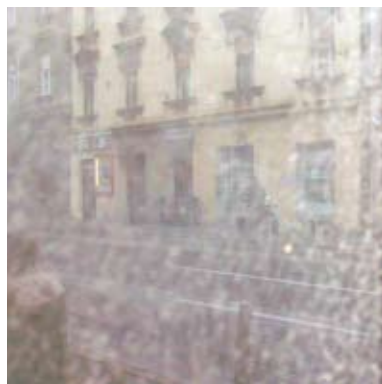
Brijač je, dakle, od novih (starih) vlasnika uspio otkupiti polovicu svog uskog, dugačkog lokala, pa je polovica u kojoj je sjedio **ZET**-ovac njegova, a polovicu u kojoj mi je skratio bradu iznajmljuje mu **Grad** – zamahom ruke pokazao mi je nevidljivu crtu razgraničenja.

“Ako novi vlasnik dobije rješenje da je pravomoćan, rješenje da mu je vraćena imovina... Ovaj unutra stanar, najmoprimac koji je bio u lokalima ima

pravo biti još jednu godinu i on mora ić’ van. A ovi koji su te lokale dobili natrag, oni misle da će dobit’ ogromnu najamninu. Slušajte, ovaj kad dobije to natrag, on ucjenjuje obrtnike. Veli, daj mi po kvadratu – enormne cijene neke – razumiješ, kaže: ‘Daj mi 10.000 eura’. To je njegovo sad, vlasnik je. Lokalima mogu da dam za toliko, vi nećete to – ‘doviđenja’. Al’ obrtnik može tražit’ od vlasnika da mu da nadoknadu za uložena sredstva u lokalima. Za održavanje i sve ono što je uložio, naravno se umanjiti nešto i tako dalje... Ali ne može biti dulje od jedne godine, ako ga ovaj vlasnik neće držati. I on može sudski spor voditi s njime, ali ne može bit’ za to vrijeme u lokalima. Nekad se moglo bit’ i do pet godina, ili dok spor se ne riješi. Al’ nije ni’ko zainteresiran, i šta vi možete danas raditi u jednima lokalima da bi vi mogli nekome dati mjesečno po hiljadu eura za najamninu? Otkud ste vi to zaradili? Evo i onda je zatvoreno...”

A ima i gradskih lokala, negdje su obrtnici otišli, a ovi ih daju na javni natječaj pa traže velike novce, velike najamnine u današnjoj situaciji. I ti su mnogi obrtnici otišli, ali takva je situacija kakva jest – velika su davanja, mnogi su zanati izumrli, urari, baš brijački ovako muški posao taj... Evo to vam je to po pitanju lokala.”

Nakon rekapitulacije u brijačnici razabire se višeslojnost problema – iz korisničke perspektive teško razumljivi pravno-imovinski odnosi na relaciji **Država - Grad** u kompletu s teško odredivim prostorom manipulacije maskiranom sintagmom “neriješenih odnosa” – manipulacije odozgo, lažiranje vlasničkih papira – manipulacije odozdo, visoke najamnine kojima novi vlasnici istiskuju dotadašnje najmoprimce baš kao i visoke najamnine gradskih lokala u klimi rapidnog odumiranja tradicijskih obrta.

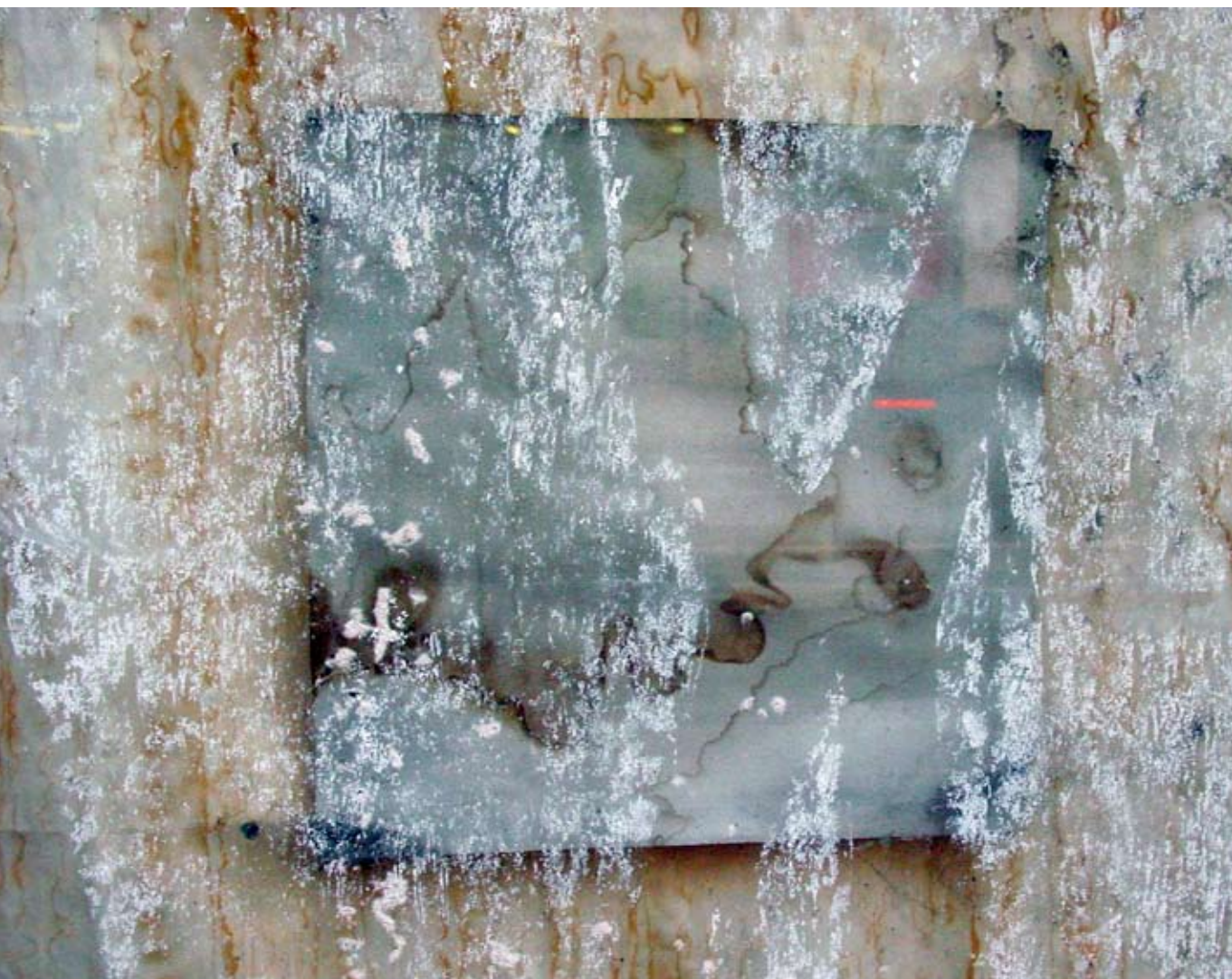

Kao da će
bit' otkup –
makakvi.
O tom
pričaju
otkad je
država.

PRODAJNO MJEŠTO
ZATVORENO

Logika zabune

Staklena stijena duž cijelog pročelja, ulaz s desne strane izloga s krojenim hlačama prebačenim preko horizontalne prečke nalik plesnoj. Široki stol na korak od ulaza i visoka drvena polica iza njega koja odvaja prostoriju na dva dijela. Na lijevom bočnom zidu zastor – improvizirana kabina i šivaće mašine. Sjedim na stolu s vanjske strane, a s druge stoji krojač i raskolačenih očiju burno lamentira:

“Pa nemaš nikakva prava, apsolutno nikakva prava nemaš, imaš samo punit’ blagajnu i štitit. Ak’ ti ne paše – možeš ić’. Ovo je od **Grada**, čisto u vlasništvu **Grada**, tu ne postoji vlasnik i ništa, stanovi su prodani i ona bajka kako ćemo mi kupit’ ono, ovo, to je bajka za malu djecu... 20 godina to čekam već, mislim koliko treba proći vremena da se to dogodi – to nema šanse. To je izmišljotina opća. Kad smo prije čet’ri godine tamo na Trgu bana Jelačića, tamo potpisivali kao nove ugovore, dve i pete, onda smo platili 650 kuna biljega javnom bilježniku, jer to je sad – samo što nije. Kao da će bit’ otkup – makakvi. Frišku figu. O tom pričaju otkad je država, naši su sve živo žicali, a uvijek se izvlače da nema zakona, pa nema ovog, pa nema onog, to su sve... varaju nas uzduž i popreko.”

Iz perspektive dugogodišnjeg zakupnika gradskog prostora čistog vlasničkog statusa, osnovni problem je nemogućnost otkupa gradskih poslovnih lokala. Prodaja stambenih, kao i državnih poslovnih prostora omogućena je još tijekom devedesetih.

“Od 90-te na ovamo, svake godine smo išli na potpis ugovora, onda su pomaknuli rok na dvije godine, pa na četiri godine i tako dalje... Tak da je to... **Bandić** je sad izjavio prije izbora, ono najava u petom mjesecu – je, je, evo, zakon se donosi, zakon se donosi o otkupu lokala... Jer kao oni nisu znali... Na javni natječaj idemo, ne? Tu mi nemamo uopće šanse. Nemamo sad više nikakve šanse i evo, to je sve. To bi sad čovjek trebao biti izuzetno lud da kupi prostor da mu stoji prazan. Tak da potpuno promašeno sve. To je to. Nemam kaj reć’. Al’ da bude još gora fora, evo ovaj tu jedan lokal ima Kinez u vlasništvu, koji je kupio od čovjeka koji je pobjego u Crnu Goru 90-te; znači jedan dio može bit’ u vlasništvu, drugi ne može i tak dalje... Jad, jad i bijeda.

Ona druga varijanta vam je da vas **Grad** baca van – recimo ja ne znam, ja ne mogu zakasniti dva mjeseca najamnine, odma’ dobim otkazni rok. To je vrlo interesantno. A svi ovi lokali, kad dođete pitat’ u **Gradsku upravu**, tamo su opterećeni s 100.000 duga, 50, 150, ne... Ova tu gore, kaj je bilo – kozmetika, morali su platiti – tako se priča – 100.000 kn duga od bivšeg... neka željezarija je bila... Sad se pitaš – kako jedan može, 100.000 duga da napraviš, to su recimo dve, tri godine nutra miran, nitko te ne dira. A drugi ne može! Vrlo interesantno! Recimo ja sam dobio 97-e i dve i druge ja mislim... obavijest...”

Službeni narativ polako se muti u pozadini, a momenti neslužbenih gradskih

Dva su ekstrema istog gradskog modela – blagonaklono toleriranje zaduživanja s jedne strane i rigorozno provođenje zakona s druge.

manipulacija oštre se u prednjem planu. Lokali se ponekad prazne namjerno, zakulisnim logikama...

“Ja sam bil na godišnjem i dođe tu obavijest, veli: ‘Ispraznite prostor od ljudi i stvari u roku od sedam dana, jer niste platili... nekakvu najamninu, kaj ja znam. I stara mene zove, dole joj je došla preporuka, i poštar nas pozna, ona je potpisala, i stara mene zove, ja na moru i veli: ‘Dođi hitno u Zagreb, bacaju te van iz lokala’. Kaj sad, jebate ćuk... Dođeš tu, ajde, sve središ: ‘A ne, zabuna, zaabuna...’. Al’ nije zabuna, ja znam da nije zabuna!”

Logika takve *zabune* je logika administrativne moći čiju kontradikciju krojač iščitava komparacijom dvaju ekstrema istog gradskog modela – blagonaklono toleriranje zaduživanja s jedne strane i rigorozno provođenje zakona s druge (čak i kad nije prekršen).

“Tak je i zavšilo, ne. Al’ nemreš se ti zabunit’! Pa niste baš tak bedasti da ne znate kaj radite... Ne!? To sam ja tumačio kao pokušaj: ‘Ajde imamo mi lokal za nekoga našega, pa budemo malo ovoga... Jebeš sitnog krojača... Takvih imaš svaki dan... ili ih ne trebaš...’. I to me, moram reć’, dosta onak potreslo, ne!? Jer sam videl da se igraju prljave igre oko svega toga. A sad se sigurno ne igraju više nikakve jer više niko nije za ništ’ zainteresiran. Ne znam, ne znam koju ideju bi čovjek nutra radio, šta bi radio...”

I sad imam dojam da sam ja taj koji treba tu točno biti do svoje mirovine, i onda doći će strani, zapadni kapital, pljusnut će vladajućoj strukturi – bilo kojoj – lovu na stol, oni će im to ustupiti, i svi su čisti... Evo – to je to. Ne, mislim, koma, živa koma.”

**‘ko ima, njemu
daj još, ‘ko nema,
njemu uzmi.**

32

Legalni lopovi – koraci procedure

Krojač me uputio na jedan od obližnjih kafića u čijem je izlogu, navodno, izložen ugovor s gradom. Približio sam se gusto ispisanom dokumentu zaljepljenom s unutrašnje strane prozora na ulaznim vratima lokala i letimično pročitao njegov naslov: “**UGOVOR o zakupu poslovnog prostora**”. Izgleda da je trenutni zakupnik, iz nekog razloga, odlučio sa slučajnim prolaznicima podijeliti sadržaj svoga ugovora. Zainteresirano čitam dalje. Potpisnici dokumenta su zakupnik – potpisan imenom i prezimenom i zakupodavac – **Grad Zagreb** kojeg zastupa sam gradonačelnik. Prolazio sam kroz stavke ugovora sklopljenog 2007. i saznao da se ovaj prostor veličine 102.67 metara kvadratnih nalazi “u objektu koji je predmet naknade temeljem Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme komunističke jugoslavenske vladavine” i da je ugovor o zakupu sklopljen kao “*ovršna isprava*”. U nastavku se saznaje da visina zakupnine iznosi 89.639,91 kn (riječima: osamdeset devet tisuća šesto trideset devet kuna), te da se uplaćena jamčevina od 23.027,00 kn uračunava u cijenu.

Saznaje se, međutim, i da

“kao osiguranje redovnog podmirenja zakupnine [...] zakupnik izdaje zakupodavcu dvije bjanko zadužnice, jednu na iznos od 1.000.000,00 kn, a drugu na iznos od 100.000 kuna”.

Sjeo sam u obližnji u kafić. Usprkos teškom snalaženju u pravnoj terminologiji, teško sam se odupirao sklonosti da kontekst u kojem se javljaju brojevi sa šest nula ne protumačim kao produkt mutne tranzicijske politike. Vlasnica kafića poslužila mi je kavu, a ja sam, još pod impresijom ugovora, započeo razgovor o praznim lokalima uokolo po susjedstvu. Sjedili smo na barskim stolicama u izlogu lokala ispunjenog uobičajenim kvartovskim postavom. Sugovornica mi je željela iz prve ruke ocrtati uvriježenu proceduru

dolaska do poslovnog prostora mimo javnog natječaja:

“Da bih dobila prostor, trebala sam platiti zaostatke. Prethodnik je propao... To je vama jako zanimljivo, to je jako zanimljivo... Pletilja je bila i ona nije mogla plaćati sve te moguće dažbine, iz mjeseca u mjesec nije plaćala najamninu, nije plaćala struju... Jednog dana su joj isključili struju i nakon toga je lokal bio zatvoren i gomilali su se troškovi... To ja nesmem reć, al’ da bi takav lokal iznajmila, ja sam njoj na ruke morala dati 5.000 eura, da bi ona potpisala sa mnom ugovor, a nakon toga na **Gradu** i ona iz ugovora izađe i onda ja sklapam ugovor s **Gradom**. To su takve nebuloze...”.

Malo sam se izgubio: “Kome ste trebali platiti 5.000 eura, njoj ili **Gradu**?”.

Ona: “Gospođi koja je propala! A gradu sam dala 20.000 eura njenih zaostataka! Jel’ me razumiješ? Vrlo jednostavno je...”.

Vratio sam se korak unatrag:

“Ali kak’ je to uopće moguće zakonski, da se taj, ovoga, rep od dugova pripisuje Vama? Kak’ je to moguće?”.

Ona: “Zato što oni neće sklopiti ugovor. Oni vas prisilile. Oni se vade na onog s kim ste vi sklopili ugovor. Vi morate sklopiti prvo ugovor s bivšim zakupnikom i onda tek s **Gradom**, a morate podmiriti troškove, a isto tako se može podmiriti trošak i da opet ne sklope – to je biznis. Nama sitnima – oni neće otpisati dug i tjerati bivšeg vlasnika kojemu su nakon dva mjeseca neplaćanja trebali isključiti struju i zatvoriti lokal, nego se dugovi gomilaju, to je problem!”.

Ja inzistiram: “Kak’ je uopće moguće da se gomilaju, jer stvar je u tome, meni je krojač rekao da vama u ugovoru piše, da, ukoliko se na neki način **Gradu** sprdne, Vi u roku od osam dana morate izaći van...”.

Ona: “Oni su to napisali, al’ to nitko ne radi tak. To niiiitko nije tako napravio”.

“Ali kak je onda gospođa Vama rekla...”, uživio sam se naivno, a sugovornica me blago uhvatila za ruku, nagnula se i spuštanjem me glasom podsjetila da nismo sami u kafiću: “polakše, polakoo...”.

“Mh, mh...” , prihvatio sam, “al’ ona Vam je rekla da joj morate platiti 5.000 eura?”.

“Ne, ne, to se taaako radi da bi ona sa mnom sklopila ugovor. Ona je propala – krenula je ispočetka – ‘tak’ kak’ je propala i ona bi taj prostor pustila... Ko zna ‘ko bi dobio taj prostor, a ja sam htjela svojoj kćerki otvoriti”.

“Aha i onda ste vi htjeli nju udobrovoljiti...”, birao sam riječi, ali ona je bila direktnija...

“Potkupila sam je jednostavno, to je tako. Da, da.

I onda **Povjerenstvo** na **Gradu**, to je bilo kod njih dvije debele godine, devet članova – to je jako važno, devet članova komisije koji se nikako ne mogu sastati, to je dvije godine, ja sam plaćala najamninu. Dvije godine se povjerenstvo nije sastalo da bi ja sklopila ugovor s **Gradom**, jer ja ne mogu ništa otvoriti ako nemam ugovor s **Gradom**. Minimalne tehničke uvjete i sve ostale papire vi ne možete ishoditi ako nemate ugovor. Ja sam prvo platila 20.000 eura i onda sam dvije godine čekala da sklope ugovor! To su legalni lopovi.”

Dakle, prvo dar za prošlu zakupnicu, pa isplata njenih dugova, pa dvije godine plaćanja mjesečne rente **Gradu** za prazan lokal, pa *eventualno* ugovor i otvaranje vlastite radnje.

“Problem je država koja ne poštuje ugovore koje izdaje i onda sve to ide preko ljudi, preko obrtnika, sva ta aljkavost i pohlepnost države koja uvijek svoje naplati, a nisu ravnopravni svi – para na paru, šuga na šugu – jer ‘ko ima, njemu daj još; ‘ko nema, njemu uzmi još – točno tako; po babu i po stričevima.”

Lingvističke konzultacije

Radnici su me proveli kroz labirint staklenih ploha i praznih okvira do stražnjeg dijela radionice, u improvizirani ured staklara. Bio je temperamentan i direktan. U četrdesetak minuta razgovora osvrnuo se ne većinu dosad naznačenih problema, ali na kraju je uslijedio dramski preokret. Prije gašenja diktafona preslušao sam na glas par sekundi snimke, čisto zbog provjere, a staklar se uznemirio:

“Dajte da čujemo snimku!”.

Pritisnuo sam *play* taman na dijelu u kojem je isfrustriran vladajućom političkom elitom bio uskliknuo: “**Jebate patak!**”. Uspravio se u stolici:

“**Morate izbrisati snimku. Dajte. To se treba autorizirati, ja znam svoja prava, izbrišite sad da vidim**”.

Stajao sam zbunjen i neodlučno pritisnuo *erase*. Obrisao sam misleći da ne želi riskirati izlaganjem. Odmah potom zatražio je i zapisao moje identifikacijske podatke, naglasio da se mora konzultirati s nekim pa se naglo digao od stola, prišao mi i uhvatio me pod ruku... Bio sam uvjeren da me izbacuje, sve dok mi nije prišapnuo:

“**Idemo na kavu da Vam kažem još neke informacije, ali to morate pamtiti**“.

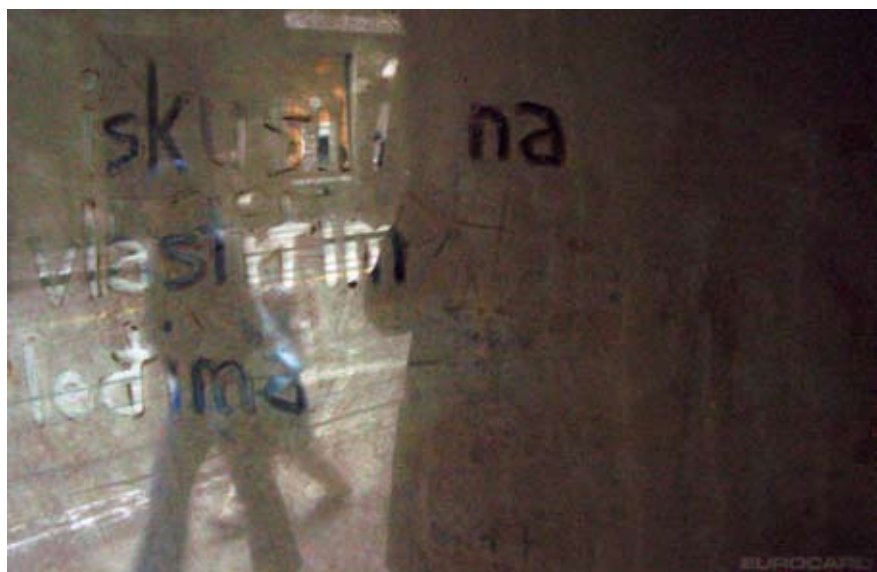
Odveo me u obližnji *birc* i posjeo me; naručio sam kavu, a on *špricer*. Ispostavilo se da u meni vidi sredstvo instrumentalne borbe za obrtnička prava otkupa poslovnih lokala, a snimku sam morao obrisati, jer nije bio zadovoljan svojom dikcijom. Već je jednom gostovao na radiju i bio pohvaljen kao dobar govornik. Tim nastupom nametnuo si je osobne kriterije i sad bi se, prije nego li dobijem izglancanu izjavu, morao prvo konzultirati sa kćerkom, lingvisticom oko svoje dikcije. Bio je potpuno nezainteresiran za moje istraživanje, smatrajući to gubljenjem vremena, ali uz drugi *špricer* objasnio mi je svoju nakanu. Okupit će ekipu i platiti mi ukoliko se pristanem boriti za njihova prava, ući u srž problema i učiniti pravu stvar za njih! To je tema o kojoj je pričao krojač – gradsko obećanje o mogućnosti otkupa

prostora u dugogodišnjem zakupu obrtnika, ponekad i obrtničkih obitelji u kontinuitetu od tridesetih godina do danas. To obećanje servira im se od raspada Jugoslavije, uvijek u kontekstu predizbornih kampanja. Nedavno je netko proširio informaciju koja je postala urbanim mitom – o skorašnjoj punoljetnosti države i pritisku Brisela (kao konsekvence punoljetnosti) pod kojim će država popustiti i natjerati grad da im proda lokale. U međuvremenu ostaje ugovor prema kojem ih grad iz lokala može izbaciti svojevrijedno, u roku od nekoliko dana po obavijesti.

Godine 2004. staklar je, kao i krojač platio 650 kn javnom bilježniku i tada im je obećana prodaja. Naknadno se uspostavilo da obećanje vrijedi samo za lokale u državnom vlasništvu. Razgovor mi je postajao sve opterećujućim, jer staklar se u svom monologu potpuno zanio idejom o mom zastupanju. Od početka prisutna konobarica namigivala mi je povremeno iza njegovih leđa gestom koja je govorila – “*sve je pod kontrolom*”. U jednom trenutku prekinula ga je tapšanjem po ramenu:

“**Ma mi ćemo dečku pomoći da dobije svoje informacije, a kako bi nam on pomogao, kad mi pijemo kave i s gradonačelnicima pa ne pomaže? Sve odlučuju **Grad i Država**, mi ništa. Netko je i otkupio, pod istim uvjetima k'o i mi koji ne možemo. Našao žnjoru i već je privatni vlasnik, tko zna od kada. Tu kad se uvalite – to je k'o prostitucija i droga – to svaka država kontrolira i kad se tu umiješate, onda k'o na Siciliji – tuu seee strašne pare vrte i krši zakon i svašta radi**”.

Simbolika prostora

Tri godine nakon, interijer kafića s ugovorom zalijepljenim u izlog počeo se polako mijenjati; oko Božića 2011. godine dva velika pletena jelena ukrašena božićnim lampicama iz unutrašnjosti su najavljivali skoro otvaranje lokala. Nazvao sam kontakt iz ugovora i objasnio da me interesiraju manipulacije na razini država – grad – zakupci. Kao reakciju dobio sam potvrdno “super” i sastanak zakazan u kafiću dan poslije, tijekom jutra, međutim, naišao sam na zaključana vrata. Nedugo nakon toga stigao je vodoinstalater i rekao da mu je ime koje spominjem potpuno nepoznato (iako je u razini lica bilo flomasterom ispisano na vratima koja je upravo otključavao).

Nakon što se kafić otvorio, nekoliko mjeseci kasnije, sjeo sam tamo na kavu. Plaćajući na odlasku, upitao sam konobara za kontakt vlasnika (čije se ime nije podudaralo s potpisnikom ugovora iz izloga). Umjesto njegova kontakta, zapisao je moj, ali uz sumnju da će gazda naći vremena jer ovo mu nije jedini lokal kojeg vodi. Konobar je bio mlađi od mene i djelovao je nekako staloženo i šankerski mudro. U razgovoru sam saznao da je nezaposleni informatičar koji je ovaj zanat ispekao na Zrću, a kao komentar na moju temu upitao me:

“Mogu ti nešto savjetovati, ovako prijateljski?”

Klimnuo sam. “Pazi se, jer ovi ljudi ne priježu pred ničim... Zanimljivo je ovdje raditi, ja dosta promatram. Najbolji su mi ovi koji sjednu tamo gore.”

Glavom je mahnuo prema stražnjem, uvučenom dijelu kafića, podignutom i separiranom od ostatka prostora s nekoliko stepenica, ritmiziranom stupovima. “Dođu po dvoje... Ali evo, reci ti – na koga mislim?”. Prilično filmska scena, pomislio sam i odgovorio u skladu s pretpostavljenim scenarijem: “Političari i mafijaši?”.

“Nije bilo teško, jel’ da?”, retorički je potvrdio i nastavio:

“Političar obično dođe pet minuta ranije. Poslužim ih, plate i kažu da se ne motam oko stola sljedećih sat vremena”.

Vrlo malo čudna situacija

Otvorio sam vrata i ušao popraćen zvukom zvona postavljenog iznad vrata. Istovremeno, urar se pojavio iz male pokrajnje radionice odvojene zidom. Nakon što sam mu rekao da ne dolazim zbog pokvarenog sata, oslonio se punom dužinom podlaktica na drveni, preklopni dio staklenog pulta u dužini prostorije. Glavni uzrok praznine Tratinske ulice neriješeni su pravno-imovinski odnosi...

“80% ti je u povratu i to neriješenom, znači negdje ti **Država** ima pola, konkretno jedan lokal, ja pregovaram već godinu dana s jednom gospođom da kupim taj lokal, no međutim, njoj je vraćeno pola lokala, pola lokala je vlasnik još uvijek **Republika, Država Hrvatska**. Dok god ona nije stopostotni vlasnik, ona ga ne može niti iznajmit’, niti ga može prodat’, ne? Recimo da ti sad ‘oćeš uć’ u taj lokal – vrlo ti je to malo čudna situacija – prvo, lokal je devastiran. Trebaš 10 hiljada eura da ga središ. Onda, ak’ ti ne’ko kaže: ‘Znate, meni ćete plaćati dvije hiljade, a državi još dvije hiljade’, onda znaš nije ti jasno, ako već vama plaćam, zašto bi i njima, ne? Onda se ljudi boje, misle – gle, ako uđem ‘nutra pa me Država izbací... A nitko ti ne garantira povrat uloženi sredstava. Tak da je tu dosta tog, ono, nekakvog, šta bi ti rek’o, ovaj... sranja u vezi tih lokala, ne?”

Slično su, doduše na baš ovako terminološki precizno, prije tri godine, službenica iz čnomerečkog područnog ureda i bivši zamjenik pročelnice ustvrdili i za Ilicu.

“A većina ljudi koji su dobili natrag u povrat tu imovinu, oni su ti sad, ono, željeli bi s jednogodišnjim najmom riješit’ sve svoje probleme, evo tu je, recimo, bio dućan sa cipelama. Oni su morali izać’ van zato što je ta gospođa koja je dobila taj lokal natrag povisila rentu odmah 100%.”

I ovo je zvučalo poznato.

“Ali 80% je povrat gdje imovinsko-pravni odnosi nisu riješeni. Kod mene u mom lokalnu je situacija, konkretno, da je vlasnik **Država** – pola lokala, a pola je vraćeno tom nekakvom čovjeku. A zašto je vraćeno? Zato što je taj čovjek bio Hrvat, a drugu polovinu je imao nekakav frajer koji je bio u Srbiji i nema pravo povrata ili nešto takvo. E, zakon je takav – ili je Talijan ili ovo, ili ono, ili nešto takvo.”

Je li to uobičajeni postupak kojim gradsko postaje državnim? Prostor se iznajmljuje kao imovina **Grada**, u nekom trenutku pojavljuje se pravni sljednik i pokreće sudski postupak koji, ukoliko je Hrvat, može rezultirati povratom prostora, a ukoliko nema hrvatsko državljanstvo, prostor se automatski pripisuje državi? Prva verzija **Zakona o naknadi** bila je diskriminatorna po nacionalnoj osnovi; naime pravo na povrat imovine bilo je rezervirano samo za državljane **Republike Hrvatske**, a tek se izmjenama zakona 1999. godine mogućnost povrata otvara i za strane državljane.

“Ja sam prije plaćao najamninu gradu. Kad je došla pravomoćnost da je čovjek dobio pola lokala, u tom trenutku sam prestao plaćat’ gradu i počeo plaćat’ njemu. A ovu drugu polovinu je **Grad Zagreb** izgubio, država ga je preuzela na sebe. Jednostavno su ga rasknjžili i **AUDIO** je počeo slat za ovu drugu polovinu račune.”

Prva verzija ‘Zakona o naknadi’ bila je diskriminatorna po nacionalnoj osnovi...

38

Pitao sam za vremenski okvir povrata:

“Nema tu pravila, znači, ovaj lokal je bio vraćen prije čet’ri-pet godina, a ovo ovdje se recimo prošli mesec riješilo. A tamo neki lokali su se možda riješili prije šest godina. Neki se još uopće nisu riješili. Tu nema nikakvog pravila, to zavisi od odvjetnika, zavisi od nekakve čistoće papira tih ljudi koji traže povrat imovine, tu zbilja nikakvog pravila nema”.

A mogućnost otkupa državnog prostora? Jer ilički obrtnici bili su isfrustrirani gradom i nemogućnošću otkupa gradskih lokala. Staklar je pričao da je dugogodišnjim najmoprincima otkup omogućen samo za državne lokale.

Umjesto meni odgovorom, urar se obratio mušteriji koja je, popraćena zvoncem s vrata, taman provirila s ceste iza mog ramena:

“Izvadio sam remen – ali malo kasnije – imam sad nekakvu obavezu. Molim te, pola sata-sat vremena”.

“Dobro, ma budem sutra...”, odgovorio je čovjek.

“Onda sutra, fala ti”, zaključio je i okrenuo se ponovo prema meni:

“Ovaj, što sam ti htio reć’... Susjed je tu preko puta, pa ima vremena... Di smo stali, aha, mi smo svi podnijeli više-manje zahtjeve u nekakvom roku koji su oni tražili. Nikada nikom, ja ne znam dal’ je ikada ikom išta odgovoreno. Ta **Državna Agencija AUDIO**, to stoji, to je ono, apsolutno se kod njih ništ’ ne zna šta se dešava”.

Drugog urara sreo sam nastavku ulice. Iznajmljivao je gradski prostor također opterećen igrom povrata, sve dok mu prije četiri, pet godina nije dostavljena obavijest o vlasničkim rezultatima: pet devetina lokala postala su privatno, a četiri devetine državno vlasništvo. Drugi urar ipak je nekako uspio otkupiti i privatnih pet i četiri državne devetine, ali **Agenciju za upravljanje državnom imovinom** evaluirao je slično kao i njegov kolega:

“Slabo upravljaju, trebaš ih ganjat’, naganjat’ i ako nisi uporan, bez advokata, nemaš ništa. Sam čovjek tamo pred njima – ništa. Ništa ne rade, takva je bila prijašnja i sadašnja vlast, isti vrag.”

Na Državnim leđinama

Stajao sam između ulaznih vrata i pulta u prostoru namjenjenom mušterijama. Pozdravio sam i pričekao trgovca koji je uz crvenu, metalnu policu krcatu robom krenuo prema meni iz stražnjeg dijelu dućana. Objasnio sam, nastavljam istraživanje masovnog zatvaranja poslovnih lokala započeto u Ilici gdje sam izbrojao pedesetak praznih izloga. Automatski se nadovezao: “Ovdje ih ima 28 samo do placa”. Spomenuo sam pravno-imovinska pitanja i priča se, uz impulzivnu gestikulaciju, odmah nastavila. Ovaj prostor iznajmljivao je od '91. od **Grada**, a prije šest-sedam godina odlučio ga je otkupiti i tad je “počeo apsurd, dokazivanje što je čije.” Kroz smijeh se upustio u razlaganje faza proceduralnog apsurdna potaknutog upitom o mogućnosti otkupa. **Grad** još nije imao zakon o prodaji svojih prostora, pa je zahtjev za otkup lokala slao na adresu tada nadležne državne agencije (današnji **AUDIO**). Ispostavilo se da u agenciji ne znaju je li prostor državni ili gradski, jer dio Trešnjevke u potezu od Tehničkog muzeja do Tratinske ulice u grunтовnici je tretiran kao državna *leđina*. Zastao je, naglo se približio staklenom izlogu, provirio van brzim okretima glave i konstatirao: “**Leđine, pa da, pa jel' ti vidiš kakve zgrade vani? Nema tu ničega – ovo su leđine!**”. Nakon što je **AUDIO** ustvrdio da ni jedan od četiri lokala na adresi nije evidentiran grunтовnicom, upit o njihovom statusu poslan je **DORH**-u. Umjesto očitovanja o statusu i mogućnosti otkupa, nakon četiri godine čekanja, stigao je dopis u kojem se od njega traži da od određenog datuma plaćanje najma jednostavno preusmjeri s grada na državu, a uz dopis su, praktično, priložili i prikladnu uplatnicu. Dakle, na temelju pravomoćnog sudskog rješenja država je proglašena vlasnikom, ali ugovor je ostao gradski – novi, revidiran, nije mu nikad ni poslan. Uz to, cijena najma poslovnih prostora previsoka je u odnosu na

šoping centre (koji i sami propadaju). I urar prije njega, spomenuo je da:

“Tu više ništa nije atraktivno jer taj posao se preselio u šoping centre, tako da grad kao grad, mislim da tu više nema nekog velikog prosperiteta za posao. Svi više razmišljaju o nekakvim trgovačkim centrima, jer navodno se tamo radi posao, ovdje se u gradu više ne radi posao.”

Na poslovanje trešnjevačkog dućana auto dijelovima, direktno je utjecala i svjetska recesija, jer se auto dijelovi sve rijeđe distribuiraju zasebno, mimo licenciranih servisa za automobile. Prije nego me otpratio i vratio se poslu, kratko je zaključio da kani poslati zahtjev za smanjenjem najma, a ukoliko ga ne odobre – zatvara. Vlasnik malenog, sumornog kafića sjedio je na barskoj stolici odmah uz vrata i da bi me poslužio, prekinuo je naizgled intiman razgovor s mlađim čovjekom. Kad sam mu postavio pitanje, sumnjičavo se zagledao u moju crnu knjižicu za bilješke koju sam školski pripremljen držao u ruci. Odmjeravajući me s jednim drškom naočala u ustima, zajedljivo se deklarirao kao običan građanin koji plaća porez, ali ne daje informacije i otpremio me s pitanjima u **Gradsko vijeće**. Istovremeno se naginjao prema ulici pogledom tražeći mladića koji je bez pozdrava odjurio biciklom u smjeru grada. Upitao me odakle sam, na što sam odgovorio: “**Iz Varaždina, ali živim ovdje već dugo...**”, iako mi je intencija pitanja, kao i vlastitog odgovora ostala nedorečenom. Od razgovora sam odustao nakon prve replike.

U prodavaonici električne opreme: “**Stari sori, rado bi pričao s tobom, al' fakat nemrem. Nije da te mrzim sad ili nešto, nego nam je gužva, samo smo dvoje, kolega je imao ozljedu... Odi do dućana pokraj, Susjedni Prodavač će ti reći.**”

“A on zna nešto o toj problematici?”

“Svi koji tu rade znaju.”

Ovdje ih ima 28 samo do placa.

Između informacije i savjeta

U minijaturnom fotostudiju objasnio sam da ne dolazim kao mušterija, nego kao student kulturne antropologije i molim za nekoliko informacija. Fotografkinja je ostavljala autoritativan dojam. Bila je konkretna: kupci nemaju novaca, a postupno zatvaranje radnji utječe na smanjenje frekventnosti ulice i lančanom reakcijom dovodi do daljnjeg propadanja. Uz to, interes za klasične fotografske usluge opada masovnom upotrebom digitalnih medija.

“Evo kad ćete vi, na primjer, doći sa svojom djevojkom na fotografiranje u studio? Nikad! Meni dođu studenti da im razvijem jednu fotografijicu snimljenu mobitelom i to nekim niskorezolucijskim, nemaju svi i-phone, a meni dođe da im šamar stisnem!”

S obzirom na opisanu situaciju sprema se uskoro i sama zatvoriti – ja sam joj,

indikativno, taj dan prvi ušao u radnju i to samo s olovkom i blokom. Pitao sam od koga je prostor iznajmljen.

”Ova radnja je ćumez – znate šta je ćumez? Al’ je moja. Mene je tako otac učio. Kad nam je došla prva snaha u kuću, rekao joj je ‘samo nemoj da ikad išta posuđuješ iz komšiluka’ – iz komšiluka, ne susjedstva.”

Uputila me na nekoliko susjeda koji bi mogli znati više o temi, uz savjet:

“Samo nemojte govoriti da trebate informacije – recite da trebate savjet. Ja kad zovem gradsku upravu, uvijek kažem: ‘ljubazno bih vas zamolila za jedan savjet..’ I čim čuju ‘savjet’ – odmah se otvaraju – morate se staviti ispod njih! I nemojte odmah tako antropologijski, nađite način da doprete do njih”.

Makinacije ili o neizvjesnosti

Skakutao sam s vanjske strane pulta tlocrtnog oblika slova L, prekidajući svako malo razgovor kako bih propustio mušterije do blagajne i nastavljao ga u prekinutoj točci čim bi prodavaonica ostala ponovo praznom. Prije četiri-pet godina propalo je poduzeće koje je bilo u ovom prostoru pa je sa svojim poduzećem trgovac ušao u pozakup ... Jedna od mušterija koju sam spazio kroz otvor na polici s kistovima i valjcima za bojenje, bila je gospođa iz obližnjeg fotostudija. Pitala me jesam li dobio kakve nove informacije. Kroz smijeh sam odvratio da sam od informacija odustao, sad tražim savjete. Ključni termini podcrtani u knjižici: ‘*makinacije*’, ‘*mućkarije*’. Tri godine plaćao je najam gradu. Godine 2010. stigao je dopis kojim saznaje: prostor je u ingerenciji države. Supruga je u Sabornicu dostavila tražene papire, ali nedugo nakon toga, sadašnja **Agencija za upravljanje državnom imovinom** restrukturirala se iz tri u jedno tijelo, nakon toga došlo je do promjene vlasti i administracijske strukture. U te dvije godine nije dobio nikakvu novu povratnu informaciju. Izgubljen u apstrakciji administracijske pukotine – otada, konzekventno, već drugu godinu uopće ne plaća najam, naprosto ne zna kome bi ga trebao plaćati, a sad nakon toliko vremena ne usudi se više ni kopati po tom pitanju. U međuvremenu je istekao onaj prvi ugovor potpisan s gradom na pet godina i po regularnoj proceduri, lokal bi trebao biti stavljen na javni natječaj. Iako bi on kao trenutni najmoprimac trebao imati određeno pravo prednosti, strahuje da je lokal već rezviran za Nekoga...

“Neizvjesnost me ubija, nit’ me zovu, nit’ poduzimaju išta. Ako se nekome sviđa casino, pekarnica – što je već moderno – nema vam spasa. Ma, makinacije da vam ne mogu reći.”.

Priča se, neki od okolnih zatvorenih lokala opterećeni su, kao i ilički, dugovima i do 400.000 kuna. Za upravu sadašnjeg gradonačelnika, dug od 200-300.000 kuna, uobičajena je pojava:

“Nitko vas nije ništa tražio, pogotovo ako ste imali kakvu žnjoru. Izvanredno prođu oni koji utaje porez – ode u političku stranku, sudjeluje u stranačkoj organizaciji i sve se opršta... Ubija ljude pošten rad”.

A sad “sve truli, stakla razbijena, drogeraši ulaze, srce zaboli čovjeka.”

Natuknuo mi je i slučaj koji potvrđuje uobičajenost manevra neslužbenog dolaska do prostora opterećenog dugom mimo javnog natječaja. Vlasnica jedne, nedugo propale knjižare iz ulice zatvorila je poduzeće zbog nelikvidnosti, a neki dan se kod njega raspitivala je ili zainteresiran ili poznaje nekog tko bi želio “*za male pare preuzeti*” lokal ... Procedura bi, očito, bila uhodana kao i u iličkom primjeru: ona za određeni honorar prepušta prostor podzakupniku koji je obavezan podmiriti njene dugove, prije nego li pokrene vlastiti posao u gradskom lokaluu.

Kroz smijeh sam odvratio da sam od informacija odustao, sad tražim savjete. Ključni termini podcrtani u knjižici: ‘*makinacije*’, ‘*mućkarije*’.

Sudnica u svakom kafiću

Prošao sam pored nekoliko stolova na terasi i stao leđima okrenut gostima na barskim stolicama, tik do ulaza u kafić koji je staklenim stijenama, uzduž cijelog pročelja, otvoren prema Tratinskoj. Naslonjen na šank, vlasnik je razgovarao s brkatim gostom u separeu. Na moje pitanje o uzrocima zatvaranja okolnih lokala odgovorio je:

“Pa baš o toj temi pričamo, al’ to nije za širiti dalje...”.

Mislio je na trenutno aktualni “porezni stup srama”. Da bih ga “pridobio”, sažeo sam mu nekoliko terenskih slučajeva vezano uz pripisivanje dugova bivših najamoprimalaca aktualnim...

“Koje informacije vas zanimaju?”

Sjeo sam za šank i naručio kavu. Vlasnik, ogorčen na zatvorene privatne lokale, rješenje vidi u novom načinu oporezivanja – trebalo bi uvesti porez na zatvorene privatne poslovne prostore po uzoru na porez za napuštena poljoprivredna zemljišta ili neizgrađene čestice namijenjene izgradnji i tako doskočiti visokom najmu kojim vlasnici prostora u pravilu ucjenjuju najamoprimalce – “ili radi sam ili ga iznajmi”, kao što bi i sam **Grad** trebao radikalno sniziti najam poslovnih prostora. Stariji gospodin sjedio je i ispijao kavu s društvom na barskim stolicama za visokim stolom. Vlasnik mi je na njega obratio pažnju čim je izašao – stalni gost je odvjetnik. Nakon što je otpratio kolegu, vratio se – i kao po planu – sjeo za šank do mene. Pomislio sam:

“Ako mi sada kaže da se u svakom kvartovskom kafiću nalazi sudnica, prihvatit ću.”

Predstavio sam se, a on me blagonaklono prekinuo, već je načuo što me interesira. Krenuo sam s temom pripisivanja dugova... Ispostavilo se da je odvjetnik prije nekoliko godina i sam zastupao klijenta sa sličnim slučajem – s gradskim lokalom i dugom bivšeg zakupnika pripisanim njemu. Pitao sam direktno je li ta praksa legalna, a on je pomirljivo odmahnuo i rekao da po njemu nije: iako grad deklarativno ne dozvoljava aktualnom zakupniku raskidanje ugovora sve dok sam ne poplati dugove, u praksi se nove podzakupnike prisiljava da ih poplate oni. Dodao je da su zakupnici jednako krivi za dugove jer su ih, usred financijske krize, gomilali pod pretpostavkom da ih grad neće dirati u prostorima opterećenim procesom povrata sve do finalnog rješenja vlasničkog pitanja. Neki su, navodno, prestali plaćati i iz revolta, zbog nikad nadoknađenih troškova dugogodišnjeg ulaganja u gradske, odnosno državne prostore.

U razgovoru se, paralelno, otvorila i tema o povratu imovine oduzete za vrijeme **NDH** koja mi već neko vrijeme visi nad glavom... Tek se prošle godine, pod pritiskom stranih ambasada, prvenstveno američke, u javnosti aktualiziralo i pitanje povrata imovine oduzete za vrijeme vladavine **NDH**, odnosno pitanje “paradoksalnog” preklapanja kategorije socijalističkog društvenog vlasništva i imovinskog nasljeđa prethodnog fašističkog režima. Iako Hrvatska nije pravni sljednik **NDH**, ostaje pitanje do koje mjere je “društveno vlasništvo” socijalizma zapravo endehazijski miraz?

... pitanje ‘paradoksalnog’ preklapanja kategorije socijalističkog društvenog vlasništva i imovinskog nasljeđa prethodnog fašističkog režima.

Kad razgovor krene u čudnom smjeru

Zaostale nakupine netom odrezane kose, frizerka je sakupljala *partvišom* iz svakog zakutka prostorije. U hodu mi je obrazlagala: “Prostori su prazni zato što **Grad** ima kompliciranu papirologiju i općenito nije zainteresiran da se ti prostori iznajme! Iz kojeg razloga – ne znam, ali čak i pogoduje određenim ljudima, zato što se moj frend isto raspitivao za jedan prostor niže, pa su mu rekli da je to već netko *rezervirao*, pod navodnicima, ali on i danas stoji prazan”.

Što bi se to točno na pragmatičnoj razini željelo postići izjavom “prostor je rezerviran”? Službena izjava koja bahato upućuje na proceduru potplaćivanja? Sumnjam da je željeni efekt trebao biti autoraskrinkavanje. Prije bih to nazvao protokolarnom uvertirom u samu proceduru – poziv na igru neslužbene licitacije – dio administracijskog bontona. Nastavak bi možda mogao ići ovako:

“Prostor je rezerviran, da, ali znate, sve ovisi o tome koliko Vi stvarno želite naš lokal”.

Ali *frend* očito nije bio dovoljno ozbiljan, pa “rezervirani” lokal i dalje čeka nekoga sa adekvatnom dozom zakupničke žudnje. Frizerka je i sama razmišljala o zakupu gradskog prostora, međutim

“uvjeti su im katastrofa. Vi uđete u prostor, uredite ga i sve i onda vam veli, ukoliko se nađe vlasnik, ako se riješe ti sporovi koji se vode, može vas izbaciti van bez ikakve naknade za sve što ste uložili... I to ljudima ne odgovara, a kol’ko sam čula, **Grad Zagreb** traži – ja mislim da je bilo – tri najma unaprijed, traže određenu svotu novaca koju vam onda vraćaju kroz tri mjeseca, pa i to ljude dosta odbija, naravno”.

Zakoračio sam kroz širom otvorena vrata u skromnu trgovinu kućnih potrepština, kad sam, već s jednom nogom preko praga, spazio postarijeg, polugolog prodavača okrenutog leđima prema izlazu. S hlačama

spuštenim do poda, stajao je pred blagajnom i skidao potkušulju preko glave. Nespretno sam se zarotirao oko vlastite osi i pokušao izaći, a on me opušteno ohrabrio:

“Slobodno, slobodno uđite!”.

Okrenuo sam se, predstavio i otkrio da dolazim s molbom za savjet... Na njega me uputila fotografinja. Saslušao me zakopčavajući remen, a tijekom razgovora ostao je gol do pasa. Kao i frizerkin *frend*, i on je jednom prilikom tražio gradski prostor...

“Tražio sam par puta u **Gradskom poglavarstvu**, međutim uvijek su me odbijali – da se trebam javiti na natječaj... To su celi cirkusi, ja ne znam, umjesto da pojednostave, kao što sam ja rekao ovoj referentici. Ja kažem: ‘Pa Gospođo draga, ovaj poslovni prostor je prazan već godinama, ja ga baš pratim – godinama je prazan. Ako ste vi svake godine uredno imali natječaj, pa prosto ne vjerujem da vam se niko nije javio na taj natječaj. Nego jednostavno preskačete poslovne prostore’, kao što je tad bilo, prošle godine u 11. mjesecu. Uzeo sam *Jutarnji list*, u njemu je bio popis, ma ni jedan prostor od Cibone do Ozaljske nije bio u natječaju, niti jedan!”

Predložio sam objašnjenje: “Možda zato jer su opterećeni s pravno-imovinskim...”.

“Ne, ne, ne! Ono čega su vlasnici Oni! Jer Oni u natječaj ne stavljaju one poslovne prostore koji imaju sporove, nego čisto u vlasništvu njihovom.”

“A zašto ih onda preskaču?”, pitao sam.

“Pa to vam oni znaju zašto...”, odgovorio je cinično.

“80% ovih prostora je u vlasništvu **Grada Zagreba, Poglavarstva**, vrlo malo ih je privatnih. Ja ako tu dođem za jedan poslovni prostor, on je prazan i može se iznajmiti, zašto ga ne bi meni iznajmili, zna se po kvadratnom metru je toliko i gotovo, ugovor se napravi i svima dobro – i gradu i meni i plaćaš i struju i režije i ovo i ono i tak dalje. Al’ nekome je u interesu da i dalje propadaju. A jednom

godišnje su natječaji i onda se javljate na natječaje i onda morate stotinu papira za taj natječaj – Bože, k'o da dolazimo iz Zanzibara, a ne živimo ovdje... Stotinu papira, pa neke kaucije, pa onda ako ne prođeš na natječaju, onda se te kaucije kao vraćaju...”

Prisjetio sam se da mi je frizerka, nekoliko minuta ranije, također skicirala provedbu natječaja (za prostore koji se ipak odluče objaviti):

“On izbaci natječaj u kome pišu svi prostori koji su slobodni i koja im je namjena i on vam dođe doslovno tu na 10 minuta, netko iz grada, stoji tu 10 minuta, tko je doš'o, doš'o je, tko je vidio je vidio i to je to”.

Prodavač se dotle, u svojoj reminiscenciji, i dalje razračunavao s referenticom. “Ja kažem: ‘Znate šta, ja živim godinama u tom kvartu, jedni te isti poslovni prostori su vam godinama zatvoreni, devastirani, razbijaju se izlozi, lijepe plakati, a ja ako iznajmim taj prostor od vas, ja najprije moram investirati u njega da bi mi ga komisija kao takvog prihvatila’. Ma uopće neće s vama razgovarati, čujte – mito i korupcija vladaju na sve strane i svi očekuju ne znam što da bi vi došli do poslovnog prostora...”

Vidim – otvorili su se neki prostori u njihovom vlasništvu, ne znam pod kojim uvjetima, kak, na koji način su ti ljudi dobili te lokale od poglavarstva, znači – veza, vezica radi – inače ništ'. Na žalost, i dalje se nastavlja stara boljka i stara priča – korupcija, kriminal i tako dalje. To je neizostavno u našem društvu da bi došli do nečega. Ja sam rek'o – ja neću nikog' potplaćivati, niti ovo, ono i to sve skupa.”

Pitao sam ga je li bio u situaciji u kojoj je osjetio da bi potplaćivanje dovelo do...

“Pa jee! Pa čujte, pa čak sam primijetio kod tih poslovnih prostora, isto. Da sam možda nekoga našao tamo da mi pogura i da sam nešto dao... Ne, rekao sam, iz principa, ne dam nikome ništa”.

Krojačica je, par minuta nakon prodavača, tu situaciju osvijestila retrogradno. Pričala mi je također o svojedobnom posjetu poglavarstvu. Razgovor potaknut njenim upitom o zakupu gradskog lokala

“kretao se u nekom jako čudnom smjeru: ‘Paa znaate, do tih lokala nije baš jednostavno doći...’. Ja uopće nisam shvatila o čemu se radi, a poslije su mi objasnili da je to poznato, da ta žena jako fino živi... Kasnije su ju, navodno, i smijenili baš zbog tih muljaža oko poslovnih prostora...”. ■

Bojan Mucko je student diplomskog studija **Filozofije, Etnologije i kulturne antropologije** na **Filozofskom fakultetu** te **Novih medija** na **Akademiji likovnih umjetnosti** u Zagrebu. Dio je organizacijskog tima **ETNOFILM-a**, međunarodnog festivala etnografskog filma i član uredništva arhitektonskog časopisa **Čovjek i prostor**. Istraživački i autorski djeluje unutar platforme **Udruge za interdisciplinarna i interkulturalna istraživanja (UIII)** od 2009. godine. Angažman na projektu **res urbanae** rezultirao je s dvije samostalne izložbe: **Glasovi gradske zimmice** (Galerija VN, prosinac 2009.) i **Prostor identiteta, prostor interakcije, prostor promjene 2** (Galerija Modulator, ožujak 2010.). Dio je **Bacača sjenki** od 2012. godine i voditelj projekta **Zidnih Novina. S Lokalnom bazom za osvježenje kulture (BLOK)** surađuje također od 2012. godine. Sudjelovao je na više međunarodnih znanstvenih konferencija (**Od mjesta do ne-mjesta: interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture**, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb 2009 • **Beyond Essentialisms: Challenges of Anthropology in the 21st Century**, Oddelek za etnologiju in kulturno antropologijo, Ljubljana 2010 • **This Is Not A Gateway**, London 2010.) Tekstovi i znanstveni radovi objavljeni su mu u znanstvenim i stručnim časopisima (**ČIP** • **Oris** • **Zarez** • **Etnološka tribina** • **Studia Ethnologica Croatica**).

Sonja Leboš jedna je od prvih zagrebačkih/domaćih urbanih antropologinja. Osnivačica **UIII/AIIR**, kandidatkinja je za naslov doktorice znanosti na Sveučilištu u Zadru s temom **Grad na filmu, film u gradu**. Uredila je nekoliko zapaženih **UIII/AIIR** izdanja: **Krešimirac** (2012), **Urbana slikovnica 1** (2011, s **Dafne Berc** i **Valentinom Gulin-Zrnić**), **Mnemosyne – Theatre of Memories 1** (2010), **Prostor identiteta, prostor interakcije, prostor promjene. Interdisciplinarna studija gradske četvrti Maksimir** (2010, s **Dafne Berc**), **Nikad nismo bili moderni. Ogled iz simetrične antropologije** (2004/5, u suradnji s **ARKZIN**).

www.resurbanae.wordpress.com

IMPRESSUM

Ispražnjeno u povratu [prilog etnografiji praznine]

autor teksta i fotografija **Bojan Mucko**

urednica **Sonja Leboš**

izdavač **Heinrich Böll Stiftung**
Udruga za interdisciplinarna i interkulturalna istraživanja (UIII)

za izdavača **Sonja Leboš**

lektura **Tatjana Ruža**
Sonja Leboš

dizajn **Dejan Kršić [arkzin]**

pisma **Konductor [Hrvoje Živčić]**
HFJ MercuryNews & HFJ Verlag [Hoeftler & Frere-Jones]

papir **Cyclus 115g**
Munken Polar 120g
KraftPak 386g

tisak **Tiskara Zelina**

naklada **300 komada**

cijena **50 kn**

ISBN 978-953-55557-6-6

Zagreb • listopad 2012.

Heinrich Böll Stiftung

Preobraženska 2
HR-10000 Zagreb
Hrvatska

hbs-hr@zamir.net
www.boell.hr

Udruga za interdisciplinarna i interkulturalna istraživanja (UIII)

Olibska 25
HR-10000 Zagreb
Hrvatska

office@uiii.org
www.uiii.org

Autor zahvaljuje

- **Sonji Leboš**
- **Vedranu Horvatu**
- udruzi **BLOK** na promociji publikacije u sklopu **12. Urban Festivala**
- čnomerečkim i trešnjevačkim malim obrtnicima

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
HRVATSKA